

Gaziantep ve Kilis'te Arap Aşiretlerinin Tarihî Gelişimi

The Historical Development of Arab Tribes in Gaziantep and Kilis

Araştırma Makalesi / Research Article

Doi: <https://doi.org/10.71353/gunaad.1912877>

Makale Geliş / Received: (19.03.2026)

Makale Kabul / Accepted: (24.05.2026)

Özgür KAZCI *

Öz

Bu çalışma, Gaziantep ve Kilis illerinde yaşayan Arap topluluklarının tarihî kökenlerini, yerleşim süreçlerini ve günümüze kadar uzanan sosyolojik yapılarını incelemeyi amaçlamaktadır. Coğrafi konumu itibarıyla Anadolu ile Bilâdü'sh-Şâm arasında bir geçiş sahası niteliği taşıyan Gaziantep-Kilis havzası, tarih boyunca farklı etnik ve aşiret unsurlarının yerleşme alanı olmuştur. Özellikle Osmanlı döneminde Halep vilayeti ile kurulan idari, iktisadi ve kültürel bağlar, bölgeyi Arap aşiretlerinin yerleşimi açısından önemli bir merkez hâline getirmiştir. Araştırmada bölgenin tarihî coğrafyası dikkate alınarak Gaziantep ve Kilis çevresinde meskun olan Arap aşiretlerinin kökenleri, göç yolları ve yerleşim stratejileri incelenmiştir. Bu çerçevede Elbu Şaban, Beni Said, Ceys, Naim, Muvali, Tay ve Damalha gibi aşiretlerin tarihî gelişimleri; Osmanlı tahrir defterleri, nüfus kayıtları, şer'iyye sicilleri ve vilayet salnameleri gibi arşiv kaynakları ile saha araştırmalarından elde edilen sözlü tarih verilerinden elde edilen izlenimler değerlendirilmiştir. Ayrıca bölgedeki Arap nüfusunun demografik dağılımı, aşiretler arası ilişkiler, Türkmen ve Kürt topluluklarıyla kurulan sosyal ağlar ve aşiret konfederasyonları da tarihî sosyoloji yönüyle ele alınmıştır. Çalışma, Gaziantep ve Kilis bölgesindeki Arap varlığının yalnızca yakın dönem göçleriyle açıklanamayacağını; aksine bu varlığın Bilâdü'sh-Şâm ve Cezire havzasıyla bağlantılı uzun süreli tarihî süreçlerin bir sonucu olduğunu ortaya koymaktadır. Osmanlı döneminde yaşanan iskân politikaları, aşiret hareketliliği ve sınır güvenliği politikaları bu sürecin şekillenmesinde belirleyici rol oynamıştır. Cumhuriyet döneminde ise sınırların kesinleşmesi, yerleşik hayata geçiş ve modernleşme süreçleri aşiret yapılarının dönüşümünü hızlandırmıştır. 2018 yılından bu yana yürütülen saha araştırmaları ve arşiv incelemelerine dayanan bu çalışma, Gaziantep ve Kilis'teki Arap topluluklarının tarihsel gelişimini ortaya koyarak Türkiye'deki Arap nüfusunun tarihî ve sosyolojik yapısına dair literatüre yeni veriler sunmayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Gaziantep ve Kilis Arapları, Arap Aşiretleri, Tarihî Sosyoloji, Göç, Toplumsal Dönüşüm

Abstract

This study aims to examine the historical origins, settlement processes, and sociological structures of the Arab communities living in the provinces of Gaziantep and Kilis up to the present day. Due to its geographical location, the Gaziantep-Kilis basin constitutes a transitional zone between Anatolia and Bilâd al-Shâm, and throughout history it has served as a settlement area for various ethnic and tribal groups. Particularly during the Ottoman period, the administrative, economic, and cultural ties established with the province of Aleppo transformed the region into an important center for the settlement of Arab tribes. In this research, taking into account the historical geography of the region, the origins, migration routes, and settlement strategies of the Arab tribes inhabiting the Gaziantep and Kilis area have been examined. Within this framework, the historical developments of tribes such as Elbu Şaban, Beni Said, Ceys, Naim, Muvali, Tay and Damalha have been analyzed through a combination of archival sources-including Ottoman *tahrir* registers, population records, *sharia* court registers, and provincial yearbooks-as well as impressions obtained from oral history data collected during field research. In addition, the demographic distribution of the Arab population in the region, intertribal relations, the social networks established with Turkmen and Kurdish communities, and tribal confederations have been addressed from the perspective of historical sociology. The study demonstrates that the Arab presence in the Gaziantep and Kilis region cannot be explained solely by recent migrations. Rather, it is the result of long-term historical processes connected with Bilâd al-Shâm and the Jazira region. Ottoman settlement policies, tribal mobility, and border security strategies played a decisive role in shaping this process. In the Republican period, however, the consolidation of borders, the transition to a sedentary lifestyle, and modernization processes accelerated the transformation of tribal structures. Based on field research and archival studies conducted since 2018, this study seeks to present the historical development of Arab communities in Gaziantep and Kilis and to contribute new data to the literature on the historical and sociological structure of the Arab population in Turkey.

Keywords: Arabs of Gaziantep and Kilis, Arab Tribes, Historical Sociology, Migration, Social Transformation

* Dr., ORCID ID: 0000-0001-6335-2802, ozgurkazci@gmail.com

Giriş:

Günümüzde Türkiye Cumhuriyeti hudutları dâhilinde yaşayan Arap vatandaşlarımızın bir kısmı Gaziantep ve Kilis illerimizin bazı ilçe ve köylerinde ikamet etmektedir. İki ilimiz de serhat şehri hüviyeti ile Suriye sınırında Halep ilinin kuzeyinde yer almaktadır. Bugünkü idari taksimat üzerinden değerlendirilecek olunur ise; coğrafi konum nazarından Antep ve Kilis bölgesi topraklarının batı kısmı Akdeniz, büyük nispette doğu kısmı ise Güneydoğu Anadolu bölgesinde kalmaktadır. Bu coğrafi ayrıma göre Kilis merkezin batı tarafı, Musabeyli ve Polateli ilçeleriyle Gaziantep'e bağlı olan Nurdağı ve İslahiye bölgesi Akdeniz; Kilis merkezin doğu tarafı ile Elbeyli ilçesi ve Gaziantep merkez ilçeleri Şahinbey, Şehitkamil ve Oğuzeli ile Araban, Yavuzeli, Nizip ve Karkamış ilçeleri Güneydoğu Anadolu bölgesi hudutları dâhilinde yer almaktadır. Cumhuriyet öncesi tarihî süreçte bölge, Kuzey Suriye olarak adlandırılan Bilâdü'ş-Şâm'ın bir parçası olarak anılmıştır. Ayrıca bölgenin Fırat havzasında yer alan Nizip, Karkamış, Araban ve Yavuzeli'nin bazı kısımları; Mezopotamya/Cezire ya da daha özel bir adlandırma olarak Kuzey Cezire'nin Diyar-ı Mudar bölgesinin bir parçası olarak değerlendirilmiştir.

Osmanlı Döneminde Arap vilayetinin bir parçası olarak görülen bölgenin toprakları daha sonrasında Halep ve Adana vilayetleri arasında paylaşılmıştır. Bu taksime göre; Nurdağı, İslâhiye Adana vilayeti Cebel-i Bereket sancağına tabi iken diğer kısımlar Halep vilayetine tabi idi. Halep vilayeti dâhilinde Antep, Oğuzeli, Kilis merkez kazaya tabi iken; Araban, Yavuzeli, Nizip ve Karkamış Urfa sancağı üzerinden Halep vilayetine bağlı idi. Bu taksimatın Osmanlı Döneminde birtakım değişikliklere de uğradığını söylemek gerekir. Gaziantep ve bölgesi Memluk ve Osmanlı dönemlerinde Maraş ya da Halep vilayetleri kapsamında bir aidiyete sahip olup Antep denince Tilbaşar, Nehrû'l-Cevâz ve Ayntâb şehir merkezi olacak şekilde bir statü akla gelirdi. Bu üç bölge kendisine bağlı 193 köy ve 274 mezradan oluşmaktaydı¹. Hâlihazırda; Gaziantep ve Kilis illerinin kapladığı alanın batısında Osmaniye, kuzeyinde Kahramanmaraş ve Adıyaman, doğusunda Şanlıurfa, güneyinde ise Suriye Arap Cumhuriyeti yer almaktadır.

Gaziantep ve Kilis bölgesinde Arapların yaşadığı yerlere baktığımızda genel olarak şunları söyleyebiliriz: Kilis özelinde Arapların yaşadığı yerler: Kilis merkez ve merkeze bağlı köyler, Elbeyli ilçesi merkez ve köyleri. Kilis iline bağlı olan Polateli Yılanca köyü ve Musabeyli Karnebi köyü haricinde bu ilçelerinde tespit ettiğimiz bir Arap nüfusu bulunmamaktadır. Kilis ili özelinde değerlendirdiğimizde Araplar, ilin doğusunda hududa yakın muhitlerde ikamet etmektedir. Bu durum, Gaziantep bölgesinde farklılık arz etmektedir. Gaziantep'te merkez dâhil olmak üzere Arap nüfusu; Şehitkâmil, Şahinbey kırsalı, Oğuzeli, Nizip, Karkamış, Nurdağı, İslahiye merkez ve köylerinde varlığını sürdürmektedir. Adı geçen bu bölgelerden Nurdağı ve İslahiye Arapları toprak reformları ve bazı sosyo ekonomik sebepler ile yakın tarihte Barak ovasından bölgeye yerleşmiş olan Arap aşiretleri ya da aileleridir. Bölgede Arap nüfusunun en yoğun olduğu mıntika olan Barak Ovası bugün Oğuzeli ve Nizip'in güneyi ile Karkamış ilçesinin tamamını kapsamaktadır. Bu hududa bazı araştırmacılar Kilis-Elbeyli ilçesini de katmaktadır. Şunu da belirtmek gerekir ki; Arap nüfusunun en yoğun olduğu bölge olan Barak ovasında Araplar, Türkmenlerden sonra en kalabalık nüfusa sahiptir. Bu coğrafi dağılım ve yerleşim tespitleri, 2018 yılından bu yana bölgede yürütülen saha gözlemlerine ve yerinde yapılan incelemelere dayanmaktadır.

Bölge Arapları arasında bir tasnif yapılacak olur ise; bölgede Antakya ve Mardin

¹ Mehmet Nuri Gültekin, "Antep İmgesinin Zaman İçindeki Dönüşümü", *"Ta Ezelden Taşkıdır..." Antep*, ed. Mehmet Nuri Gültekin, (İstanbul: İletişim Yay., 2011), 39.

Arapları gibi bir çeşitliliğe rastlamak söz konusu değildir. Çok az olmakla birlikte Gaziantep ve Kilis merkezde şehirli dediğimiz hadari Arap bulunmakla birlikte bölgenin çoğunluğu ismen de olsa bir aşirete bağlı olan geçmişi göçebe dediğimiz Bedevi Araplarına dayanır. Yörede bu isimlendirme yaşlılar tarafından Bedu ya da Şavi olarak adlandırılır. Bu bakımdan Türkiye Araplarının genelini düşündüğümüzde bölge Arapları Antakya-Reyhanlı, Urfa ve Mardin-Kızıltepe Arapları ile köken ve lehçe² bakımından aynı kısımda değerlendirilerek Arap-Bedu alt kimliğinde tasnif edilir. Bölgede konuşuru az sayıda kalmış olan Arapça ise Kuzey Mezopotamya Bedevi lehçesi (gilit lehçesi) tasnifi içinde yer alır. Bir başka deyişle; bölgede konuşulan lehçe, dil özellikleri bakımından Suriye Bedevi Arapçasının (Şavi/gilit) karakteristik özelliklerini yansıtır³.

Medodoloji ve Veri Kaynakları:

Bu çalışma, Gaziantep ve Kilis illeri kırsalında varlığını sürdüren Arap nüfusun tarihi kökenlerini, aşiret yapılarını ve demografik hareketliliğini bütüncül bir yaklaşımla ortaya koymayı amaçlayan nitel bir araştırmadır. Çalışmada, tarihsel süreç ile güncel saha gerçekliğini bir arada değerlendirebilmek amacıyla “arşiv/literatür taraması” ve “sözlü tarih (saha araştırması)” yöntemleri eş zamanlı olarak kullanılmıştır.

Bölgedeki etnik grupların güncel nüfus varlığına dair resmî, istatistiki ve sayısal verilerin yetersizliği, bu araştırmanın metodolojik yönelimini doğrudan belirlemiştir. Türkiye’de genel nüfus sayımlarında etnik/anadil temelli veri tasnifinin bulunmaması ve bölgeye dair mikro düzeyde güncel istatistiki verilerin kısıtlılığı, konunun yalnızca yazılı belgeler üzerinden incelenmesini imkânsız kılmıştır. Bu metodolojik kısıtlılığı aşmak ve literatürdeki veri boşluğunu doldurmak adına, araştırmanın ağırlık merkezini nitel araştırma yöntemlerinden olan saha derlemeleri ve kaynak kişilerle yürütülen mülakatlar oluşturmuştur. Araştırma süreci şu üç temel aşamada yapılandırılmıştır:

Arşiv ve literatür çalışması: Bölgenin demografik hafızasını kuramsal bir zemine oturtmak amacıyla; Başbakanlık Osmanlı Arşivi’nde yer alan Tapu Tahrir Defterleri (örneğin 1536 tarihli 397 numaralı Halep Livâsı Mufassal Tahrir Defteri), Ayntâb Şer’iyye Sicilleri, Nüfus Defterleri, Halep Vilayet Salnameleri ve dönemin askerî/idari raporları kronolojik bir süzgeçten geçirilmiştir.

Saha araştırması: 2018 yılında başlatılan ve hâlihazırda aktif olarak devam eden saha çalışması kapsamında, Gaziantep ve Kilis kırsalındaki köyler ya da o köylerden şehir merkezine göç etmiş olan aileler ile bizzat görüşmeler yapılmıştır. Bu süreçte, yerel hafızayı temsil eden, aşiret yapılarını ve aile şecerelerini bilen, yaş ortalaması yüksek yaklaşık 60 kaynak kişiyle yarı yapılandırılmış derinlemesine mülakatlar gerçekleştirilmiştir.

Veri doğrulama ve sınırlandırma: Kaynak kişilerden “şifahi” olarak elde edilen sözlü tarih verileri, arşiv kayıtlarındaki aşiret/cemaat isimleriyle (örneğin 16. yüzyıl sicillerindeki Beni Said, Ka’b kayıtları veya günümüzdeki el-Hoş konfederasyonu bakiyeleriyle) karşılaştırılarak çapraz doğrulamaya tabi tutulmuştur. Bu çalışmanın kapsamı, tarihsel arka plan

² Bölge Arapları arasında Arapça yok olmanın eşiğindedir. Yok olma tehlikesi ile karşı karşıya olan Arapça birkaç köy dışında diğer yerlerde konuşulmamaktadır. Bazı köylerde yetmiş yaşın üstünde Arapça bilen kişilere rastlanmaktadır. Bölgedeki Arapça lehçesi hakkında daha fazla malumat almak için “*Türkiye’de Konuşulan Arap Dialektleri (Yaşar Acat)*” isimli kitaba müracaat edilebilir.

³ Özgür Kazıcı, “Antep-Kilis Kırsalında Konuşulan Arap Lehçesinin Tanıtımı ve Biçimbilgisi Hakkında Genel Bir Değerlendirme”, *Türkiye’de Konuşulan Arap Dialektleri*, ed. Yaşar Acat (İstanbul: Akdem Yay., 2018), 90.

ile günümüzde köklü veya yakın dönem göçleriyle (Barak Ovası'ndan Nurdağı'na geçiş vb.) bölgeye yerleşmiş yerleşik/yarı yerleşik aşiret yapılarıyla sınırlandırılmış; son dönemde yaşanan güncel kitlesel göç hareketleri araştırma kapsamı dışında tutulmuştur.

Antep ve Kilis Araplarının Tarihi:

Gaziantep-Kilis bölgesi Araplarının ya da Arap aşiretlerinin tarihini değerlendirirken dikkat edilmesi gereken bazı hususlar vardır. Öncelikle Gaziantep ya da Kilis tarihi dediğimizde mevcut olan tarihi Halep tarihinden müstakil bir şekilde düşünmemiz mümkün değildir. Bölgenin nüfus yapısının tarihsel sürecine baktığımızda ise yine Halep Tarihi ile ilişkilendirmemiz gerekmele birlikte yöreye yapılmış olan genel Sami göçlerinin de izini sürmek gerekmektedir. Bunun yanında sadece şu an bölgemizde bulunan Arap aşiretlerinin yöredeki tarihine bakarak Gaziantep ve Kilis bölgesindeki Arap tarihini izah edemeyiz. Zira bulunduğu coğrafi konum itibarıyla bir cazibe merkezi olan bölge, tarih boyunca çeşitli kültürlerle ev sahipliği yapmış ve bu bağlamda nüfus yapısı sürekli değişiklik arz etmiştir. Sami ve Arap kavimleri özelinde yöreye milattan önce muhtelif göçler olmuştur. Fakat yapılan bu göçler neticesinde nüfus daimi olarak kalmamıştır. Bu sebeple bölgede mevcut olan güncel Arap varlığını o dönemlere dayandırmak doğru değildir. Bu tür veriler bölgedeki ilk Sami ya da Arap varlığının örnekleridir.

Konumu itibarıyla bölgesinin en belirgin şehri olan Halep şehri, yakın çevresi dâhilinde en baskın yerleşim⁴ yeri olma özelliğini tarih boyunca muhafaza etmiştir. Bu sebeple Halep şehri, çevresindeki yerleşim merkezlerini kültürel, iktisadi, demografik ve siyasi bakımdan etkilemiş; bu yerleşimlerin gelişimi de büyük ölçüde Halep'in tarihî ve idari mevkiine bağlı olarak şekillenmiştir. Bu tarihî süreçte Gaziantep ve Kilis şehirleri de Antakya, Urfa ve Maraş gibi Halep'in etki sahasında bulunan yerleşim merkezleri arasında yer almaktadır.

Ayntâb ile Halep şehrinin bu birlikteliği Cumhuriyet dönemine kadar devam etmiştir. Cumhuriyet dönemine kadar Ayntâb şehri Halep üzerinden Arabistan toprağı olarak algılanmaktaydı. Bu algı, kökenlerini Antik Çağ'dan alan hafızanın o dönemdeki ifadesiydi. Herodot Tarihine göre bölge, Kuzey Mezopotamya ile birlikte Arap coğrafyası dâhilinde değerlendiriliyordu. Başka yazarlar tarafından da aynı şekilde algılanan bölge; 19. yüzyıla ait askerî bir haritada Arap coğrafyasında gösterilmiştir. İbn Havkal'a göre Ayntâb, Şam'ın bir parçasıydı; Ebu'l-Fidâ, el-Hamevî ve el-Belâzurî gibi müelliflerin eserlerinde de bölge bu şekilde konumlandırılmıştır. Benzer şekilde Aynî, Kâtip Çelebi ve Evliya Çelebi de şehri Bilâdü's-Şâm'ın bir cüzü olarak ele almış; hatta Kâtip Çelebi ek olarak Ayntâb için "Arabistan'ın gelinciği" nitelendirmesini kullanmıştır⁵.

Yukarıda değindiğimiz gibi bölgedeki Arap varlığının tarihî sürecini anlayabilmek için bölgeye yapılan Sami göçlerine değinmemiz gerekmektedir. Tarihte Sami göçleri Akad, Amurru ve Arami göçleri olmak üzere üç dalga halinde gerçekleşmiştir. Bu üç göç dalgası da Antep ve Kilis bölgesini hem kültürel hem de siyasi olarak etkilenmiş, bölge Sami kökenli olan; Ebla, Akad, Babil, Asur, Yamhad, Arami şehir devletleri gibi siyasi güçlerin egemenliğinde kalmıştır. İkinci büyük Sami göç dalgası olarak sayılan Amurruların göçleri MÖ III. Binyılın

⁴ Marcus Abraham, *Modernliğin Eşiğinde Bir Osmanlı Şehri Halep*, çev. Mehmet Emin Baş (İstanbul: Küre Yay., 2014), 46.

⁵ Yücel Karadaş, "Antep Şehir Savunması ve Cumhuriyet Dönemi Gaziantep Şehir Kimliğinin İnşası", *Ta Ezelden Taşkıdır...* Antep, ed. Mehmet Nuri Gültekin, (İstanbul: İletişim Yay., 2011), 328.

sonları ile II. Binyılın başları arasında vuku bulmuştur⁶. Bu göç dalgasını II. Binyıl ortalarında Arami göçleri takip etmiştir. Arami göçleri neticesinde Antep ve yakın çevresinde Bit-Gabari (Zincirli Höyük), Bit-Adini, Bit-Bahiyani gibi Arami şehir devletleri kurulmuştur. Son Arami göçüyle birlikte Büyük İskender'in hâkimiyeti neticesinde Helen kültürünün baskın olmasına kadar Suriye'de ve bölgemizde Arami kültürü etkisini göstermiştir. Helen kültüründen sonra Suriye kilisesinin Aram kültürüne ehemmiyet verip Süryaniceyi seçmesiyle bölgede Sami kültürü tekrar etkin hale gelmiştir. İslam öncesi Arap tarihi olarak bakabileceğimiz bu süreçte bölgeye Gassan, Tenuh, Kinde, Taglib, İyad, Beni Suleyh gibi muhtelif Arap kabilelerinin⁷ göçleri olmuştur. Bölgede Bizans'ın doğu sınırını Perslere karşı koruyan Arap kökenli Gassani (200-636) ve Tedmür Devleti (260-273) Halep ve bölgesinde de hâkimiyet alanı bulmuştur. III. yüzyılda Tedmür'ün yıkılmasıyla Yakındoğu'da bağımsız Arap devletlerinin hâkimiyeti son bulmuştur⁸. Bu dönemden sonra Arap kabileleri tarafından oluşturulan müttefik konfederasyonlar şeklinde Tenuhlar ve Gassaniler gibi vasal devletler ortaya çıkmıştır. Halep'in güneyinde Kınnesrin merkezli olan Tenuhlar geç üçüncü ve erken dördüncü yüzyıllar boyunca Roma'nın müttefiki olmuştur. Tenuhların çöküşüyle bu boşluğu merkezi Rakka yakınlarında Rusafe şehri olacak olan Gassaniler doldurmuştur⁹. Yakubî Arap kabilelerinden Suriye bölgesine yerleşen ilk kabile Kudaâ kabilesidir ki Tenuhlar bu kabileye mensuptur. Daha sonrasında Suriye bölgesine yerleşecek olan Kelb kabilesi de Kudâa kabilesine mensup olup Emevi ailesi ile iyi ilişkiler tesis etmiştir¹⁰. Suriye'de her zaman güneyli Araplar çoğunluğunu korumuş, Kaysî gibi kuzeyli Araplar Emeviler tarafından şehir merkezlerinden uzak bölgelere iskân edilmiştir. Emeviler bunda güneyli Araplardan Kelb kabilesinin sadakatini devamını ummuştur¹¹.

Yunanlıların Mezopotamya olarak adlandırdıkları Fırat ve Dicle arasındaki bölgeyi Araplar iki kısma ayırarak; güneyine Sevad (Irak) kuzeyine de Cezire ismini vermiştir. Cezire bölgesi Hz. Osman Dönemi'nde yeniden taksim olunarak üç bölgeye ayrılmıştır: Diyar-ı Mudar, Diyar-ı Rebia ve Diyar-ı Bekr. Urfa, Harran, Sümeysat, Münbic ve Rasûlayn şehirlerinden oluşan Diyâr-ı Mudar topraklarında Fırat Nehri'nin havzasında olan Nizip ve Karkamış bölgesi de girmekte olup bu bölgenin hemen batısında Harun Reşid'in Avasım ismini verdiği tampon bölge yer almaktaydı¹². Böylece Antep ve Kilis bölgesinin tamamına yakını Avasım bölgesi içinde kalmaktaydı. Diyar-ı Mudar bölgesi Selçuklulara kadar Hamdanî, Ukaylî ve Beni Nümeyr gibi Arap emirliklerinin hâkimiyetinde kalmıştır¹³. İslam ile birlikte ve Emevi, Abbasi ve sonrasında kurulan Arap emirlikleri döneminde de Kilâb, Hilâl, Ukayl, Süleym, Esed, Kuşeyr gibi birçok Arap kabilesi alt kollarıyla birlikte bölgeye yerleşmiştir. Bazı kaynaklarda İslâm öncesi ve sonrası Cezire bölgesine gelen Arap kabileleri arasında Taglib, Vâil, Süleym, Kuşeyr, Nümeyr, Kilâb ve Ukayl kabileleri gösterilmiştir¹⁴. Bölgede Halep

⁶ Özgür Kazcı, "Diyâr-ı Mudar bölgesine Yapılan Sami Göçleri (MÖ 13. Yüzyıl-MS 8. Yüzyıl Arası)", *Arilus* 12 (2023), 14-13.

⁷ Belazurî, *Fütuhu'l-Büldan*, çev. Mustafa Fayda (İstanbul: Siyer Yay., 2000)

⁸ Warwick Ball, *Arabistan'dan Öteye*, çev. Ahmet Aybars Çağlayan (İstanbul: Ayrıntı Yay., 2009), 119.

⁹ Ball, *Arabistan'dan Öteye*, 120-122.

¹⁰ Veysi Turun, *Birinci Asırda Güney Arap Kabilelerinin İlk Siyasî Oluşumlardaki Rolü* (Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 104.

¹¹ Khalil Athamina, "Emevî Hilafeti Döneminde Arap İskânı", çev. Saim Yılmaz, *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2 (2000), 213.

¹² Özgür Kazcı, "Gaziantep Yer İsimleri Etimolojisi Doliche'den Ayntâb'a, Ayntâb'dan Gaziantep'e", *Gaziantep Bellek Dergisi* 1 (2023), 10.

¹³ Mustafa Sabri Küçükbaşçı, "Mudar (Benî Mudar)", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2020). 30/356-358.

¹⁴ Ömer Tokuş, *Ukayliler'in Siyasî Tarihi* (Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2013), 75.

merkezli Arap emirliklerinden biri olan Hamdanîler Beni Taglib kabilesinden olup 944'ten 1013 yılına kadar Ayntâb bölgesinde siyasi varlık göstermiştir¹⁵. Hamdanîlerin Halep dışında hâkim olduğu yerler arasında Dülük, Tilbaşar, Antakya, Hama, Humus, Rakka, Adana, Maraş, Harran, Hısn-ı Mansur ve Rumkale gibi yerler de vardır¹⁶. Yine Halep merkezli bir Arap emirliği olan Kilâb kabilesi kökenli Mirdasi Devleti'nin (1032-1079) hâkim olduğu topraklar içinde Kilis ve Antep'in güneyi vardır. Ayrıca Musul merkezli Ukaylî Emirliği (990-1096) Antep ve Kilis'i de içine alacak şekilde tüm kuzey Suriye'de siyasi üstünlük kurmuştur. 1071 yılında Türklerin Anadolu'ya girmesiyle birlikte bölge Türk devletlerinin hâkimiyetine girmiş; Antep ve çevresine yönelen Türk göçleri bölgenin demografik yapısında önemli değişimlere yol açmış ve yerleşik Arap nüfusunun büyük bir kısmının güneye doğru çekilmesine sebep olmuştur.

16. yüzyıla gelindiğinde bilim dilinin Arapça olmasının yanında artık Ayntâb merkezinde baskın dilin Türkmen göçleri sebebiyle Türkçe olduğu görülür. Kırsalda ise Arapça etkisini göstermektedir. Yörede özellikle kırsalda mevcut yer isimlerine bakıldığında bu bölgede daha önce Sami ve Arap varlığına dair güçlü kanıtlar bulabiliriz. Zira kültürel kodların hafızada tutulmasını sağlayan yer isimleri o yerin nüfus yapısı hakkında bize ipuçları sunar. Örneğin Tilbaşar, Til Hâlid, Til Habeş, Til Sevâd, Kefre, Kefer Şeyh, Kefer Cebel, Harnuba, Vasılıye gibi örneğini çoğaltabileceğimiz köy isimleri Arapça kökenli yer isimleridir. Ayrıca bu yer isimlerinin Aramiceden Arapçaya dönüştüğü de muhtemeldir. 1536 tarihli 397 numaralı Haleb Livâsı Mufassal Tahrir Defterine baktığımızda; Arap aşiretleri bölgemize yakın olan Münbic ve Amik nahiyelerinde ağırlık kazanmaktadır. Bu veri; diğer bölgelerde yoğun olmasa da Arap nüfusunun varlığının olduğunu göstermektedir. Halep livasına bağlı Arap cemaatlerinin çoğunluğunun Beni Kilâb kabilesine bağlı olduğu görülmektedir. Deftere göre bu cemaatler/aşiretler şunlardır¹⁷:

Ka'biyîn, Âl-i Âmir, Âl-i Naîm, Âl-i Sehîb, Âl-i Zâhid, Beni Ahmed, Ca'de, Demlah, Hakur, Haragalî, Şeyhler, Beni Hâlid, Beni Nehâr, Muhammed b. Ali, Muhammed b. Ahmed Hâris, Şeyh Talha, Âl-i Adin, Âl-i Avzin, Âl-i Muhammed, Âl-i Şâmî, Âl-i Vehîb, Âl-i İbrahim, Âl-i Zummal, Beni Cafer, Beni Hakin, Beni Kays, Beni Nümeyr, Beni Rebia, Beni Kilâb, Beni Samîr, Beni Sümeyr ve Beni Üveys.

Örneğin, 16. yüzyıla ait 1540 ve 1542 tarihli 1 ve 2 numaralı Ayntâb Şeri mahkeme sicillerinde Calutlu¹⁸, Ka'b¹⁹, Ammârî²⁰ ve Beni Said²¹ aşiretinin isimleri geçmektedir. Bu noktada kaynakların sunduğu verilerin mahiyeti göz önünde bulundurulmalıdır. Zira tahrir defterlerinde zikredilmeyen bazı aşiretlerin şer'iyye sicillerinde yer alabildiği, aynı şekilde şer'iyye sicillerinde görülmeyen bazı aşiretlerin de tahrir kayıtlarında zikredilebildiği anlaşılmaktadır. Bu durum, tarihî kaynakların sunduğu bilgilerin belirli idari, mali veya hukuki işlemler çerçevesinde kayda geçirilmiş olmasından kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla araştırmacı, bölgedeki aşiret varlığını ancak mevcut kayıtların sunduğu veriler çerçevesinde tespit edebilmektedir. Bu sebeple eldeki kayıtlara bakarak Ayntâb bölgesinde yalnızca Calutlu,

¹⁵ Zeynel Özlü, *Hz. Ömer Fetihlerinden 2. Abdülhamid'e Bir Ulu Şehir: Ayntâb* (Gaziantep: Şehitkamil Belediyesi Yay., 2023), 91.

¹⁶ Ömer Tokuş, *Hamdanîler* (Şanlıurfa: Harran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2006), 55.

¹⁷ 397 Numaralı Haleb Livâsı Mufassal Tahrir Defteri (943-1536), nşr. Ahmet Özkılınç vd. (Ankara: T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayın Nu:109, 2010), 39.

¹⁸ Osmanlı Arşivi (BOA), Meşihat Defterleri [MŞH.ŞSC], No. 4805, 157-158-266-273.

¹⁹ Osmanlı Arşivi (BOA), Meşihat Defterleri [MŞH.ŞSC], No. 4805, 301.

²⁰ Osmanlı Arşivi (BOA), Meşihat Defterleri [MŞH.ŞSC], No. 4806, 23.

²¹ Osmanlı Arşivi (BOA), Meşihat Defterleri [MŞH.ŞSC], No. 4806, 227.

Beni Said ve Ka'b Araplarının bulunduğunu kesin olarak ifade etmek mümkün değildir. Zira söz konusu aşiretler, çoğu zaman belirli bir dava veya idari işlem vesilesiyle kayıt altına alınmış olan grupları temsil etmektedir. Ayrıca yukarıdaki listede verilen aşiretlerden Âl-i Naîm, Demlah, Beni Hâlid, Şeyhler ve Beni Kays günümüzde de varlığını bölgemizde sürdürmektedir. Öte yandan aynı yüzyıla ait muhtelif tahrir defterlerine baktığımızda Birecik ve havalisinde Sıreysât²², Beni Ali²³, Dekşariye²⁴, Beni Mudar²⁵, Beni Tureyf/Tarîf²⁶ ve Ka'beyn²⁷ aşiretlerinin isimleri geçmektedir. Bu aşiretler içinde Sıreysât aşireti bugün yöremizde varlığını az da olsa sürdürmektedir. Tarihinin birçok döneminde muhtelif nüfus dalgalanmalarına sahip olan Gaziantep ve yöresi 16. yüzyılda ciddi bir nüfus artışı göstermiştir. Bu artışın takip edilebileceği tek kaynak ise vergi kayıtlarıdır²⁸. 16. yüzyıldan sonra bölgeye yapılan Türkmen ve Arap göçlerinin şehrin şekillenmesinde önemli bir unsur olduğu söylenebilir²⁹. Zira dönemin mahkeme kayıtlarına bakıldığında Arap isimli ya da lakaplı kişilere rastlamak mümkündür.

Gaziantep ve yöresine yapılan Türkmen göçleri 11. yüzyıldan 17. yüzyıla kadar kesintisiz devam etmiştir. Bu sebeple bölgenin ağırlıklı nüfusu Müslüman ve Türkmen olmuştur. Örneğin, 17. yüzyılda Ayntâb'da Halep'in aksine mahkeme dili çoğunlukla Türkçe olmuştur. Buna mukabil kırsal kesimde Arapça ve Kürtçenin de varlığı söz konusudur³⁰. Ayrıca bölge bir göç güzergâhı üzerinde olması sebebiyle 17. yüzyıl boyunca birçok Türkmen aşireti gibi Arap ve Kürt aşiretleri de Antep'in çevresine yerleşmiştir³¹. Antep ve bölgesi özellikle konumu itibarıyla Anadolu ve Suriye arasında bir geçiş bölgesi olması ile birlikte birçok yerleşim yerinde olduğu gibi çok katmanlı bir kültürel birikime sahip olmuştur.

18. yüzyıla gelindiğinde Antep ve bölgesi yeni bir göç dalgası daha yaşamıştır. Güneyden gelen Aneze ve Şammar göçleri neticesinde bu aşiretlerin önünde bulunan aşiretler daha kuzeye çıkmıştır. Özellikle o dönem Suriye çölünün hâkimi olan ve bugün bölgemizde de varlığını sürdüren Muvali kabilesi Aneze ilerleyişi sebebiyle daha kuzeye gelerek Fırat'ın batısına Halep civarına gelmiştir. Osmanlı Devleti bu göç sebebiyle zuhur eden kaos ortamını bertaraf etmek için Aneze kabilesine karşı Muvali ve Hadidi kabilelerini desteklemiştir. Bu dönemde ıssızlaşan Antep kırsalına söz konusu aşiretlerin ilerleyişini durdurmak üzere Türkmen Aşiretleri iskâna zorlanmış ve Colap'ta duramayan bazı aşiretler Anadolu'dan geldikleri yerlere firar ederken Antep'i üst olarak kullanmışlar ve bir kısmı da Antep yöresine yerleşmiştir. Bu iskân hareketiyle devlet, hem bölgede bozulan ekonomiyi canlandırmaya çalışmış, hem de Aneze ve Şammar'ın ilerleyişi ve bu ilerleyiş ile onların önünden kaçan diğer Arap aşiretlerinin teaddilerini önleyerek bir tampon bölge oluşturmaya çalışmıştır. Fakat devlet bu planda pek başarılı olamamış ve istediği sonuçları elde edememiştir. Bu göç dalgalarının ve karşı iskân hareketlerinin neticesinde bölgede güçlü bir şekilde tekrar bir nüfus hareketliliği yaşanmış ve bölgenin nüfus yapısı bir kere daha bozulmuştur. Günümüz Antep ve Kilis'inin

²² Osmanlı Arşivi (BOA), Tapu Tahrir Defterleri [TT.d.], No. 184, 33, 46., No.496, 42., No. 501, 41., No. 451.

²³ Osmanlı Arşivi (BOA), Tapu Tahrir Defterleri [TT.d.], No. 184, 14-33., No. 496, 13., No. 501, 13.

²⁴ Osmanlı Arşivi (BOA), Tapu Tahrir Defterleri [TT.d.], No. 184, 13-33., No. 496, 12., No. 501, 12.

²⁵ Osmanlı Arşivi (BOA), Tapu Tahrir Defterleri [TT.d.], No. 184, 14-22., No. 496, 14-17., No. 501, 17.

²⁶ Osmanlı Arşivi (BOA), Tapu Tahrir Defterleri [TT.d.], No. 184, 22., No. 496, 42., No. 501, 41.

²⁷ Osmanlı Arşivi (BOA), Tapu Tahrir Defterleri [TT.d.], No. 184, 46.

²⁸ Hülya Canbakal, *17. Yüzyılda Ayntâb* (İstanbul: İletişim Yay., 2009), 43.

²⁹ Türkan Uzun, "Osmanlı Döneminden Günümüze Adliye Kurumları Tarihiçesi, Mimarisi ve Bir Örnek: Gaziantep Eski Hükmet Konağı ve Adliye Binasının Yeniden İşlevlendirilmesi Kültür ve Sanat Merkezine Dönüşüm Süreci", *Online Journal of Art and Design* 7/5 (2019), 166.

³⁰ Canbakal, *17. Yüzyılda Ayntâb*, 50.

³¹ Zülfiye Koçak, *Ayntab Şehri'nin Sosyal ve Ekonomik Yapısı (1600-1650)* (Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2010), 100.

nüfus yapısı bu yüzyılda atılmaya başlanmış ve sonraki süreçlerde ve erken Cumhuriyet döneminde yapılan iskân çalışmaları ile nüfus yapısı bugünkü halini almıştır. 18. yüzyılda Osmanlı kayıtlardan anlaşıldığı üzere bugünkü Barak ovasında -Suriye'de kalan kısım da dâhil- bazı Arap aşiretlerinin varlığı söz konusudur. Barak ovasının güneyinde Beni Asid, Cerablus'ta el-Aziz aşiretleri ziraatla uğraşmaktadır³². Tabii bu aşiretler meskun olmuş aşiretler olup seyyar aşiretlerin ismi belgede zikredilmemiştir. O dönemde Urfa sancağına bağlı olan Barak bölgesi Birecik kazasına tabidir ve Urfa genelinde Arap aşiretlerinin en az meskun olduğu yer Birecik'tir³³. Fakat bu bölgeler gerek Arap gerekse Kürt ve Türkmen göçebe aşiretlerinin güzergâhı halinde idi. Bölge Arap aşiretlerinin yaylağı iken Türkmen ve Kürt aşiretlerinin daha çok kışlağı durumundaydı.

19. yüzyıla gelindiğinde Antep ve çevresi bir takım önemli hadiseler sahne oldu. Bu hadiselerden ilki 19. yüzyıl başlarında meydana gelen 1820 Fahl el-Halil olayıdır. Beni Said kabilesinin şeyhi iki yüz kadar süvari ile Antep yakınlarına gelip sekiz yüz çadır kurmuştur. Fahl, Birecik'in güneyindeki köylere baskın yapmış, Muvali ve Hadidi aşiretleri iki bin süvari ile Celaledin Paşa'ya destek vererek Fahl ile çatışmıştır. Bu olayla Birecik'in güneyi Barak ovası da dâhil boşalmış ve vergi tahsilatı gerçekleştirilememiştir³⁴. Bu yüzyılda yaşanan bir diğer önemli hadise de 1839 senesinde vuku bulan Mısırlı Kavalalı Mehmet Ali Paşa ile Osmanlı ordusu arasında yaşanan Nizip savaşıdır. Bu savaşta bölge aşiretleri doğrudan etkilenmiştir. Osmanlı tarafında Hafız Paşa ordusunda muvazzaf ve redif kıtalarından başka çeşitli aşiretler de bulunmaktaydı. Bu aşiretler içinde varlığını bugün de bölgemizde ve yakın bölgelerde sürdüren Aneze kabilesi süvarileri de bulunmaktaydı. Buna mukabil Hınadis³⁵ (Hünadi) aşireti Mısır ordusu tarafında İbrahim Paşa ordusuna destek vermek için Sacur Nehri'nin sağ tarafında bulunan Tilbaşar mevkiinde konuşlanmıştır³⁶. Hünadi aşireti İbrahim Paşa tarafında 1832'de Mısır'dan kuzey Suriye'ye getirilmiştir. Bugün bu aşiret Cubbul, Bab kazasında Tel Seb'in, Menbic'te Ebi Kulkul ve Hırbete'l-aşre, Ayn İsa kazasına bağlı Sırrın nahiyesindeki Kara Muh ve Resme'l-gazel, Cisri'ş-şugur'a tabii ez-Ziyade, Maare kazasına tabii Han Şeyhun köylerinde meskundur³⁷. Bu hadiseler dışında Osmanlı tahrir, nüfus defterleri, şeri mahkeme sicilleri ve salnameler de yöredeki nüfus yapısı hakkında bize ipucu verebilecek belgelerdir. Bu doğrultuda mevzu bahis kaynakların iyi bir şekilde irdelenmesi gerekmektedir. Örneğin 1849 tarihli 3724 numaralı Halep nüfus defterinde Ayıntâb merkez Şehreküstü Mahallesi yakınlarında iskân edilen Beni Halid aşiretine mensup ailelerin kaydı tutulmuştur. Kırsalda değil de şehir merkezinde böyle bir verinin varlığı dikkate şayandır. Bu sebeple belgenin tercümesi aşağıda olduğu gibi verilmiştir:

S. 107³⁸

Ayıntâb'ın Şehreküsdü tarafında Benî Hâlid 'aşiretinden bulunan hâne:

Hâne 1

Numara 1: Orta boylu, kara sakallı Şa'bân b. Şeyh Zeydân sene 22, 1233

³² Osmanlı Arşivi (BOA), Yıldız Esas Evrakı [YEE], No. 37, Gömlek No. 46, 47.

³³ Tahir Ögüt, *18-19. YY. 'da Birecik Sancağında İktisadi ve Sosyal Yapı* (Ankara: TTK, 2013), 33.

³⁴ Ögüt, *18-19. YY. 'da Birecik Sancağında İktisadi ve Sosyal Yapı*, 123.

³⁵ Bu aşiret muhtemelen Hünadi aşireti olmalıdır.

³⁶ Zeynel Özlü, *Nizip Savaşı* (Gaziantep: Şehitkamil Belediyesi Kültür Yay., 2021), 82.

³⁷ Ömer Rızâ Kehhâle, *Mucem Kabâ'ilü'l-Arab* (Beyrut: Müessesetü'r-risâletu Nâşirûn, 2011), 353.

³⁸ Osmanlı Arşivi (BOA), Nüfus Defterleri [NFS.d], No. 3724, 107.

Numara 2: Oğlu Ali, sene 1, 1264

Numara 3: Karındaşı Tâhir, sene 11, 1254

Numara 4: Diğer karındaşı orta boylu, taze sakallı Mustafâ, sene 25, 1240

Hâne 2

Numara 1: Orta boylu, köse sakallı, Muhammed b. Ebû 'Abbâs Serhân, sene 40, 1225

Numara 2: Oğlu Şâvî, sene 7, 1258

Numara 3: Diğer oğlu Vâvî, sene 6, 1259

S. 108³⁹

Hâne 3

Numara 1: Orta boylu, kırca sakallı İbrâhîm b. 'Îsâ Zarrâb, sene 40, 1225

Numara 2: Oğlu orta boylu, taze sakallı, Sehâb, sene 23, 1242

Numara 3: Diğer oğlu Şâb İmrû Mustafâ, sene 16, 1249

Numara 4: Diğer oğlu Cum'a, sene 13, 1252

Numara 5: Diğer oğlu Receb, sene 2, 1264

Hâne 4

Numara 1: Uzun boylu, kırca sakallı 'Îsâ b. Mehmed Hüseyin, sene 50, 1215

Numara 2: Oğlu Şâb İmrû Mûsâ, sene 17, 1248

Numara 3: Diğer oğlu Farac, sene 12, 1253

Numara 4: Diğer oğlu Hilâl, sene 7, 1258

Hâne 5

Numara 1: Orta boylu, köse sakallı, 'Abbâs b. İbrâhîm, sene 35, 1230

Numara 2: Oğlu Ramazân, sene 5, 1260

Numara 3: Kayını Hilâl b. Hasan, sene 14, 1251

Hâne 6

Numara 1: Orta boylu, kara sakallı 'Alî b. Cum'a Hâcî, sene 32, 1233

³⁹ Osmanlı Arşivi (BOA), Nüfus Defterleri [NFS.d], No. 3724, 108.

Numara 2: Evki oğlu Hüseyin b. Şeyho, sene 6, 1259

Hâne 7

Numara 1: Orta boylu, kara sakallı, Muhammed b. Yûsuf, sene 38, 1227

Numara 2: Hânede müste'cir Cüneyd b. Şeyho, sene 7, 1258

Bu ailelerin günümüzde varlıklarını sürdürüp sürdürmediklerine dair mevcut literatürde herhangi bir araştırmaya rastlanmamaktadır. Şayet söz konusu aileler bölgeden göç etmemişlerse, zaman içerisinde bölgenin mevcut nüfusu içerisinde eriyerek varlıklarını sürdürmüş olmaları muhtemeldir. Bu ailelerin izini sürmek amacıyla ileride yapılacak bir çalışmada, kendisini Şehreküstü Mahallesi'nin yerlisi olarak tanımlayan ailelerle sözlü tarih yöntemine dayalı mülakatlar gerçekleştirilebilir. Yörede şu ana kadar tespit edilebilen Beni Halid aşiretine mensup aile/ailelerin bulunduğu iki yer vardır: Oğuzeli merkez ilçesine bağlı olan Zıranbı ve Aşağı Yeniyan köyleri.

18. ve 19. yüzyıllarda bazı seyyahlar Osmanlı topraklarında buldukları süre zarfında Antep ve bölgesinde de bulunmuş ve bölge hakkında mimari, sosyoekonomik ve coğrafi bir takım bilgiler vermişlerdir. Fakat bu seyyahlar yöredeki nüfus yapısı hakkında genelde bir bilgi vermemiştir. Bu seyyahlar arasında; Doktor Şerafeddin Mağmumi, Fransız seyyah Baptistin Poujoulat, Amerikan misyoner W.S. Tyler, F.R. Chesney, Arkeolog Karl Hummann ve Otto Puchstein, Maundrell, Alexander Drummond, II. Benjamin ve Fransız diplomat Vitale Cuinet sayılabilir. 1848 yılında Kilis'te bulunan II. Benjamin, Halep'in kuzeyinde Arap kasabası olarak nitelendirdiği Kilis'e gittiğinden söz eder⁴⁰. 1875 yıllarında Osmanlı topraklarında bulunmuş olan Cuinet'in dört ciltlik *La Turquie d'Asi Geographie-Administrative* isimli kitabında Antep'in büyük bir kısmının Türk olduğu, kazanın bir kısmında ise Suriyeli Arap hâkimiyetinin bulunduğunu dile getirmiştir⁴¹.

Aşiret, taife, oymak ve cemaat isimlerinin sıkça geçtiği bir başka kaynak da Şeri Mahkeme sicil kayıtlarıdır. Daha önce de vurgulandığı üzere, bölgede varlık gösteren aşiretler yalnızca söz konusu defterde kaydedilen aşiretlerle sınırlı değildir. Defterde belirtilen aşiretler bir şekilde davası görülen şahıslar vesilesi ile kayıtlara geçmiştir. Buna bir örnek verecek olur isek; 151 Numaralı Ayntâb Şeri Mahkeme Sicili⁴² defterinde Beni Asid aşiretinin ismi geçmektedir ki bu aşiret bugün de belgede ismi zikredilen Tilbaşar köyünde mevcuttur:

“Medine-yi Ayntab’a bağlı Telbaşar Köyü sakinlerinden ve Benu Asid asiretinden dilekçe sahibi Mehmet bin Gerçek Ahmet adlı kimsenin hanesinden çalınan merkebinin medine-yi mezbûreye tabi’ Hacer Köyü sakinlerinden Ali bin Aser adlı kimse yedinde bulması ve mahkemeden merkebinin yeniden talep etmesi hakkında. (23 Ocak 1882)⁴³”

Halep Vilayet Salnamelerinde örneğin Kilis merkezin dili Türkçe iken kırsalında Arapça ve Türkçeden bahsedilmektedir. Ayrıca bu bölgeye yakın olan Bab kazası dâhilinde Arap aşiretleri arasında Ferdun, Geyyar, Beggara, Mücedme, Damalha, Naim, Elbu Battuş ve

⁴⁰ Remzi Mızrak, “Seyyah II. Benjamin’in Notlarında Kilis, Antep, Urfa ve Çevresi”, *Arulis* 14 (2023), 77.

⁴¹ Metin Kopar, “Antep Literatüründe Seyahat Anlatıları”, *Gaziantep Üniversitesi Ayntab Araştırmaları Dergisi* 3/1 (2020), 20.

⁴² Osmanlı Arşivi (BOA), Meşihat Defterleri [MŞH.ŞSC], No. 4957, s. 8.

⁴³ Faruk Yılmaz, *151 Numaralı (H. 1299-1301/M. 1882-1884) Ayntab Şer’iyye Sicili’nin Transkripsiyonu Ve Değerlendirmesi* (Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi 2007), 16-17.

Ganaim gibi aşiretlerin isimleri geçmektedir⁴⁴. Bu aşiretler, bugün Gaziantep ve Kilis'te de mevcut olup Bab'daki bu aşiretler ile akrabalık ilişkileri bulunmaktadır. Öte yandan Hacırcızade Mustafa Fehim Efendi'nin 30 Mayıs 1881 tarihli Risâle fi Ta'rîf-i Kazâ-i Ayntâb isimli eserinde dönemin Antep'inin sosyal, ekonomik, sanayi ve kültürel tarihi açısından önemli bilgiler vermesinin⁴⁵ yanında Ayntâb'a bağlı olan Tilbaşar ve Arkık nahiyelerinde ve bozkırında Türkmen ve Arap aşiretlerinin yaşadığı belirtilmiştir. Ayrıca yaz mevsimi hasad vaktinde ise Halep vilayetine bağlı olan Hadidi, Lehib ve Geyyar aşiretlerinin külliyatlı bir şekilde yaylak olarak kullandıkları Tilbaşar ve Kızılhisar taraflarına geldiği ve bölgede zarar verdikleri not düşülmüştür⁴⁶. 1917 tarihli eski İskân-ı Aşair ve Muhacirin müdürü Ahmet Eyüp Bey'in Fırat havzasındaki aşiretler üzerine hazırlanmış olduğu raporda Ayntâb ve Kilis bölgesinde seyyar olan aşiretler de zikredilmiştir⁴⁷. Bu rapora göre; yazın bin hanesiyle birlikte Hadidi aşiretine bağlı olan Gınatısa aşireti Ayntâb çevresinde kalmaktadır. Sükûf bin Nâif'in resilik ettiği aşiret kışları ise Deyrizor'da geçirmektedir. Aynı belgede, İlyas'ın reisliğini yaptığı 500-600 hanelik Geyyar aşireti kışları Deyrizor'da, yazı da Ayntâb ve Kilis çevresinde geçirmektedir. Belgede geçen bir diğer aşiret de Ali er-Râşid ve İbn-i Şehâb'ın resiliğinde bulunan Elbu Hamis aşiretidir. 500-600 haneden oluşan bu aşiret de yazın Ayntâb ve Kilis çevresinde konaklamakta, kışın ise Hadidi aşireti ile beraber kalmaktadır. Erken Cumhuriyet Dönemi 1926 tarihli vilayet salnamesinde ise bahar aylarında Antep kırsalına kayıt dışı 2000 nüfuslu göçebe Geyyar aşiretinin geldiği kaydedilmiştir⁴⁸.

19. yüzyılda, bölgenin nüfus yapısını köklü biçimde değiştiren ve günümüzdeki demografik yapının şekillenmesinde belirleyici olan en önemli hadise, çoğunluğunu Barak aşiretinin oluşturduğu Türkmen aşiretlerinin Barak Ovası'na iskân edilmesidir. Bu aşiretler Fırat'ın doğusundan batısına geçişleri sürecinde beraber yaşadıkları Arap ve Kürt aşiretleri ile çoğu defa çatışma içinde olmuştur. Aşiret, Barak ovasına geldiğinde Kürt Rişvan aşireti ile mücadele etmiş ve onları büyük oranda Nizip'in kuzeyine dağlık bölgeye sürmüştür. Barak, Elbeyli ve diğer Türkmen aşiretlerinin bölgede meskun olan Arap aşiretleri ile de çatışmaları olmuştur. Bu çatışmalar, Fırat'ın doğusunda meydana geldiği gibi, batı yakasına geçerek Bab ile Sacur Nehri arasına yerleşmeleri sürecinde de devam etmiştir. Bu tür anlaşmazlıklar o dönemde kaçınılmazdı; zira yeni iskân edilen aşiret, daha önce bölgeyi mesken tutmuş olan aşiretin alanına müdahale etmiş olmaktadır ve bu durum, doğal olarak aşiretler arasında çatışmalara yol açmaktaydı. Uzun süren çatışmaların ardından mağlup olan taraf genellikle söz konusu bölgeyi terk etmek zorunda kalmaktaydı. Baraklar, Fırat'ın batısına geçince burada Beni Said, Gunnaş, Ganayim, el-Hamdun ve Elbu Sultan gibi Arap aşiretleri ile çatıştılar. Bu durumda Elbeyli ve Barak Türkmenleri Araplara karşı birleşmiş, Bekmişli cemaatinin reisi Mustafa Paşa zamanında da Türkmenler Arapları bozguna uğratmıştır⁴⁹. Türkmenler tarafından sözlü tarihte anlatılan diğer Arap-Türkmen çatışmaları şu şekildedir: Elbeyli Türkmenleri ile Araplar arasındaki savaş (Hubuz-ekmek savaşı)⁵⁰, Beni Said ve Türkmenler arasındaki savaş. Bu savaşta Barak Türkmenleri ile Elbeyli Türkmenleri birleşmiştir. Araplar ise Türkmenlere karşı "el-Hoş" dedikleri bir konfederasyon kurmuştur. Bu savaşta Beni Said'in reisi Fahl,

⁴⁴ Cengiz Eroğlu vd., *Osmanlı Vilayet Salnamelerinde Halep* (Ankara: TİKV, 2007), 229.

⁴⁵ Halil İbrahim Yakar, II. Abdülhamit Albümünde Ayıntab, Rumkale ve Halfeti (Gaziantep: Şehitkamil Belediyesi Kültür Yayınları, 2015), 30.

⁴⁶ Hacırcızade Mustafa Fehim Efendi, *Risâle fi Ta'rîf-i Kazâ-i Ayntâb*, (1881) vrk.3a

⁴⁷ Milli Savunma Bakanlığı Arkeri Tarih Arşivi (ATASE), [110-9-1-11] No. 35-0-70.

⁴⁸ Süleyman Faruk Yargıçlı, *Türkiye'nin Sıhhi ve İçtimai Coğrafyası Gazi Ayıntâb Vilâyeti* (İstanbul: Hilal Matbaası, 1926), 18.

⁴⁹ Suavi Aydın, "Baraklar: Antep'in İskân Halkı", *"Ta Ezelden Taşkıdır..." Antep*, ed. Mehmet Nuri Gültekin, (İstanbul: İletişim Yay., 2011), 188.

⁵⁰ Ömer Özbaş, *İlbeyli Türkmenleri Arasında* (Gaziantep: CHP Basımevi, 1939), 17.

Türkmenlerin reisi Mehmet Bey'e mağlup olmuş ve Araplar Aneze kabilesinin mevkiğine kadar sürülmüştür⁵¹. Bir diğer olay; Hasan Paşa'nın oğlu Murtaza Bey ile Aneze arasında yaşanan olaydır. Bu olayların yanında Araplar ile Türkmenler arasında dayı-yeğen ilişkisi de tesis edilmiştir. Muvali şeyhi Ahmet Bey kızını Barak aşireti reisi Mehmet Bey'e vermiş, Mehmet Bey de dayısı Berk Bey'in küçük kızını Ahmet Bey'in oğluna hediye etmiştir⁵². Örneğin bu akrabalık ilişkisinden dolayı Baraklar ve Hadidi aşireti arasında meydana gelen çatışmada Hadidiler Muvali kabilesinden yardım istemiş fakat Muvali reisi Şeyh Zekeriya bu isteği kabul etmemiştir⁵³.

Öteden beri aşiretler arasında yaşanan çatışmalar bölgede varlık gösterebilmek için çeşitli ittifakların kurulmasına yol açmıştır. Zayıf olan yani nüfus olarak az olan gruplar nüfus bakımından güçlü olan kabilenin yanında durmuştur. Bölgeye baktığımızda genel manada üç büyük ittifaktan ya da konfederasyondan bahsedebiliriz: Türkmen, Arap ve Kürt. Türkmenler genellikle aralarında ihtilaf bulunsa da Barak ve Elbeyli bayrağı altında toplanmıştır. Bu grup Türkmen federasyonu diyebileceğimiz bir ittifaktır ve herhangi bir aşiretin taarruzunda Barak aşiretleri ve Elbeyli aşireti birleşirdi. Pijan, Ketken, Şeyhan, Beziki gibi Kürt aşiretleri ise Barazi isimli federasyonda birleşmişlerdir. Bugünkü hududun güneyini de kapsayacak şekilde Araplar Beni Said kabilesinin sancağı altında birleşmiştir. "el-Hoş" ismi verilen bu Arap aşiretleri konfederasyonunu 32 aşiretten oluşmaktaydı. Bu aşiretler: Beni Said, el-'Un, el-Harrac, el-Ganayim, el-Aclan aşiretleri ki bu beş aşiret Beni Said kabilesini oluşturan beş kardeşidir. el-Aclan dışında diğer dört aşiret de bölgemizde varlığını sürdürmektedir. el-Hoş federasyonuna dâhil olan Beni Said kabilesine nesep olarak bağlı olmayan diğer aşiretler ise şunlardır: el-Mücedme, ed-Damalha, el-Gılaz, Elbu Salah, el-Hamdun, Beni Cemil, Elbu Atik, Ammar, Şureyrat, el-Müserrrat, el-Hanafıra, Elbu Dibeş, Şammar Beni Said, Barağışe, Elbu Battuş, İcil, Elbu Sebi, Şuyuh, Ca'abire, Elbu Acuz, Elbu Benna, Megalic, Hassan, Hıleyset, Elbu Sultan, Beni Asid ve Hireyset. Bu aşiretlerin çoğu günümüzde az ya da çok bölgemizde bulunmaktadır. Bu federasyona bağlı olmayıp ama bölgemizde mevcut olan aşiretler arasında da genel olarak Naim, Ceys, Muvali, Aneze ve Elbu Şaban kabilelerinin bakiyelerini gösterebiliriz.

Antep ve Kilis bölgesinde mevcut olan Arap aşiret ve ailelerini kabaca Elbu Şaban, Beni Said, Tay, Ceys, Muvali, Aneze ve Sadat dediğimiz kökenleri Hz. Hüseyin'e dayanan aşiretler olarak tasnif edebiliriz. Bu grupları da genel uygulamaya göre Adnani ve Kahtani Arapları olmak üzere iki başlık altında tasnif edebiliriz. Ceys, Muvali, Aneze ve Sadat grubunda olan aşiret ve kolları Adnan Araplarını oluştururken, Elbu Şaban, Beni Said ve Tay aşiret ve kolları Kahtani Araplarını oluşturmaktadır. Bölge, barındırdığı bu aşiret çeşitliliği ile Halep ve Rakka'daki aşiret mevcudiyetinin adeta bir özetini sunmaktadır. Bölgede yer alan tüm Arap aşiretleri, Halep ve Rakka kırsalında da mevcuttur ve söz konusu aşiretlerle güçlü akrabalık bağları bulunmaktadır. Genel olarak, sayıca az olan aşiretler, herhangi bir davadan ötürü Antep ve Kilis kırsalına yerleşmiş olan gruplardır. Diğer aşiretler ise, göçebe yaşam tarzını bıraktıkları dönemde Türkiye sınırları içerisinde kalan aşiretlerden oluşmaktadır.

Antep ve Kilis yöresinde mevcut Arap aşiretlerinin yakın dönem tarihlerini anlamak için, her bir aşiret ile bu aşiretlere mensup alt kolların veya ailelerin hikâyelerini ayrı ayrı değerlendirmek gerekmektedir. Bu doğrultuda 2018 yılında başlatılan çalışma hâlen devam etmektedir. Burada sunulan bilgiler, söz konusu yöre aşiretleri ile ilgili olarak yürütülen genel

⁵¹ Ali Rıza Yalman, *Cenupta Türkmen Oymakları* (Ankara: Kültür Bakanlığı Yay., 1977), 1/87.

⁵² Yalman, *Cenupta Türkmen Oymakları*, 1/91.

⁵³ Yalman, *Cenupta Türkmen Oymakları*, 1/94.

derleme çalışmasından elde edilmiştir; kaynak kişilerden birebir edinilen bilgiler ise ilerideki kitap çalışmasında açıkça belirtilecek ve gerekli atıflar yapılacaktır. 19. yüzyıldan günümüze kadar yöre Araplarını incelediğimizde, Arapların nüfus hareketliliğini üç ana başlık altında değerlendirmek mümkündür: dıştan göç, dışarıya göç ve iç göç.

Dış göç, yukarıda da değindiğimiz üzere aslında temelleri MÖ'ye dayanan, İslâm fetihleri ile hız kazanan ve en nihayetinde 18. yüzyıl ile günümüz nüfus yapısını şekillendiren göçlerdir. Buna ek olarak bölgeyi yaylak olarak kullanan göçebe aşiretlerden bazısının bölgede kalarak yerleşik düzene geçmesi de söz konusudur. Yapılan çalışmalarda, bazı kaynak kişilere 'Nereden geldiniz?' sorusu yöneltildiğinde, bölgenin yaylakları olduğunu ve belirli bir yerden gelmediklerini ifade etmeleri, onların bölgeye olan aidiyetini göstermektedir. Bunun dışında, aşiret içi veya aşiretler arası anlaşmazlıklar nedeniyle mekân değiştirerek bölgeye gelen aile veya aşiretler de mevcuttur. Antep ve Kilis bölgelerine yapılan dış göçler ağırlıklı olarak Suriye'den (Halep, Rakka) olmakla birlikte, Türkiye sınırları içindeki Birecik, Akçakale, Harran ve Viranşehir gibi çevre şehirlerden çeşitli sebeplerle 100–200 yıl önce de göçler gerçekleşmiştir. Öte yandan, bu bölgelerden son dönemde yapılan göçler de olmakla birlikte, söz konusu aşiret veya aileler bu çalışmanın kapsamına dâhil edilmemiştir.

Dışa göç çok olmamakla beraber toprağı olmayan ya da belli sebeple bulunduğu yerde anlaşmazlık yaşayan ailelerin Reyhaniye, Kırıkhan, Osmaniye, Ceyhan, Adana ve Maraş gibi çevre illere yaptıkları göçlerdir. Örneğin Kilis Dölek köyünden Veled Ali aşiretine mensup bir grup Maraş Arslanbey Çiftliğine göçmüş ve oraya yerleşmiştir. Diğer yandan Naim, Elbu Dibeş, el-Ferdun, Ceys, el-Hasan ve benzeri aşiretlere mensup olan bazı aileler Kırıkhan, Reyhaniye, Ceyhan, Osmaniye, Pazarcık gibi yakın şehirlere göç etmiştir.

Bölgede epey karmaşık bir yapıya sahip olan iç göç ise diğer göçlere nazaran daha yaygın olmuştur. İç göçlerin temel sebepleri arasında; aşiret içi anlaşmazlık ve toprağın olmaması gösterilebilir. Zamanında toprağı olmayan aileler çeşitli köylerde azaplık yaparak hayatlarını sürdürmüş, sonrasında ağalık sisteminin kırılmasıyla buldukları son köyde arazi alarak o köye yerleşmiştir. Aynı şekilde toprağı olmayan aileler toprak reformu ile takriben 1950-60 yılları arasında Nurdağı ve köylerine iskân edilmiştir. Az bir nüfusa sahip olan İslahiye Arapları da aynı şekilde şehir merkezine yerleşmiştir. Kilis ve Antep bölgelerinde incelendiğinde, Nurdağı'nda mevcut Arap nüfusun yakın dönemde Barak Ovası'ndan geldiği görülmektedir. Buna karşın, Nizip, Karkamış, Oğuzeli, Elbeyli ve Kilis merkez kırsalındaki Arap nüfusun tarihi daha köklüdür. Daha önce de belirtildiği üzere, Araban ve Yavuzeli ilçelerinde Arap nüfusa rastlanmamıştır. Musabeyli ilçesinde yalnızca Karnebi köyünde, Polateli ilçesinde ise Yılanca köyünde sınırlı sayıda Arap aile bulunmaktadır. Şahinbey merkez ilçesinin kırsalında ise Arap nüfusu yalnızca Büyük Aaptar ve Küçük Aaptar köylerinde mevcuttur.

Bölgede Arapların, Türkler veya Kürtlerle birlikte yaşadıkları köylerin sayısı oldukça fazladır; yani Araplar genellikle müşterek yerleşimlerde ikamet etmektedir. Bazı köylerde Araplar çoğunluğu oluştururken, bazı köylerde azınlık hâlinde veya yalnızca bir ya da birkaç ev düzeyinde bulunmaktadır. Arapların çoğunlukta olduğu köylerde birden fazla Arap aşireti bir arada var olabilir. Tamamen Arap nüfusuna sahip köyler ise bazen tek bir aşiretten oluşmakta, bazen de farklı Arap aşiretlerinin bir araya gelmesiyle meydana gelmektedir. Sahada elde edilen ve hâlen üzerinde çalışma gerektiren bilgilere dayanarak, Antep ve Kilis

bölgelerinde mevcut Arap aşiretleri⁵⁴ ve yaşadıkları köyler aşağıda sıralanmıştır⁵⁵.

Elbu Battuş: Kilis, Elbeyli, Karkamış

Elbu Cerade⁵⁶: Karkamış

Elbu Dibeş: Gaziantep, Şahinbey, Oğuzeli, Nizip, Nurdağı

Elbu Acuz⁵⁷: Nurdağı, Elbeyli, Karkamış, Nizip, Kilis

Elbu Sube': Kilis ve kırsalında

Elbu Sultan: Nizip, Oğuzeli, Karkamış ve kırsalında.

Elbu Şaban: Karkamış, Oğuzeli, Nizip

Beggara: Nizip, Karkamış, Şahinbey, Kilis

Beni Halit: Oğuzeli

Binnavi (Elbu Benna): Şahinbey, Oğuzeli, Karkamış

Beni Cemil: Oğuzeli

Beni Said⁵⁸: Nizip, Karkamış, Oğuzeli, Şahinbey

el-'Un⁵⁹: Şahinbey, Nizip, Oğuzeli, Kilis, Elbeyli

Beni Asid: Oğuzeli, Karkamış

Caberi: Oğuzeli, Karkamış, Elbeyli

Ceys⁶⁰: Şahinbey, Karkamış, Nizip, Oğuzeli, İslahiye, Elbeyli, Kilis

⁵⁴ Tek tük evlerden oluşan Arap aileler şehir merkezine göçtüğü için kimi köylerde şu an bulunmayabilir. Eğer ailenin köyde arazisi var ise köy ile bağlantısı kopmamış olmakta ama arazi de kalmamışsa sadece ismen o köylü olmaktadır.

⁵⁵ Listede yer alan aşiret isimleri ve yaşadıkları yerler, makalenin Yöntem bölümünde detayları belirtilen saha araştırması ve kaynak kişi mülakatlarından elde edilen verilerin tasnifiyle oluşturulmuştur. Bu bakımdan, oluşturulan liste nihai bir sonuç değildir; ilerleyen süreçte listede birtakım eklemeler ve açıklamalar yürütülmekte olan çalışma içerisinde yer alacaktır. Ayrıca, bu listede yalnızca il ve ilçe düzeyindeki dağılımlar gösterilmekte olup, köy bazlı ve alt kol/aile düzeyindeki ayrıntılı bilgiler, saha verisinin hassasiyeti göz önünde bulundurularak kapsamlı biçimde kitap çalışmasına bırakılmıştır. Listede yer alan ilçe isimlerinde zikredilen aşiret mevcut olabileceği gibi kırsalında da söz konusu aşiret meskun olabilir. Bu bağlamda, bölgenin Ceys, Damalha, Naim ve Tay gibi köklü aşiretlerine bağlı oymaklar da ileride detaylı incelenmek üzere söz konusu çalışmaya dâhil edilmiştir.

⁵⁶ Ceys aşiretine bağlıdır.

⁵⁷ Bölgemizde bu aşirete bağlı Denedle, Atemne, Suvalhe, Giderva, Hummade, Malaley, İbrahimet, Nuvaf'a, el-Ammar, Mideğiş ve Vidyen oymakları mevcuttur.

⁵⁸ Bölgemizde varlık gözderen el-Un, el-Harraç, el-Ganayim aşiretleri Beni Said'e bağlıdır.

⁵⁹ Beni Said aşiretine bağlıdır.

⁶⁰ Bölgede bu aşirete bağlı Havarne, Haleve, Fitit, Saramde, Cümeyle, Tammah, Siyale, Marabde, Beni İcil gibi tespit edilen aşiretler vardır. Bu aşiretlerin kimileri bir kaç ev iken bazıları birden fazla köyde mevcuttur.

Muvali⁶¹: Oğuzeli, Nizip, Şahinbey, Kilis, Karkamış

Cuburi: Kilis, Oğuzeli

el-Huzyefet: Kilis, Elbeyli, Nizip

el-Kabasin: Kilis

el-Hasan⁶²: Şahinbey, Nurdağı, Oğuzeli, Nizip, Karkamış, Elbeyli, Kilis

el-Hileyset⁶³: Şehitkâmil, Şahinbey, Oğuzeli, Nurdağı, Elbeyli

el-Hamdun: Karkamış, Nizip

Damalha⁶⁴: Oğuzeli, İslahiye, Karkamış, Nurdağı, Nizip, Kilis, Elbeyli

es-Sıreysat⁶⁵: Nizip, Karkamış

Tay: Karkamış, Nizip, Oğuzeli, Elbeyli, Kilis

el-İcil⁶⁶: Kilis, Elbeyli

Afedle⁶⁷: Karkamış, Nizip, Oğuzeli

el-Ammar: Nurdağı, Oğuzeli

Aneze⁶⁸: Nizip, Elbeyli, Karkamış

Omeyrat⁶⁹: Kilis, Elbeyli, Nizip, Karkamış

el-Ganame: Kilis, Karkamış

Geyyar ve kolu Geramta: Kilis

el-Gılad: Nizip

el-Ferdun⁷⁰: Kilis, Elbeyli, Nizip

el-Lehib⁷¹: Şehitkâmil, Nurdağı

⁶¹ Muvali'nin kolları içinde Buseys, ei-Hanfur, Beni İz ve el-Türki kolları bölgemizde varlık göstermektedir.

⁶² Tay aşiretine bağlıdır. Aşiretin bölgemizde; Suyuh, Muhatra, Huveyşet ve Şuvatra oymakları mevcuttur. Ayrıca aşiretin Suyuh oymağı hariç diğer oymakları Maraş, Pazarcık; Eylen, Haydarhöyük, Emiroğlu, Sarıkâtip ve Aslanbey Çiftliği gibi köylerde de meskundur.

⁶³ Afadle aşiretine bağlıdır.

⁶⁴ Bu aşiretin bölgede mevcut olan oymakları: Şemlin, Hatib ve Hamis'tir.

⁶⁵ Tay aşiretine bağlıdır.

⁶⁶ Bölgemizde bulunan Sagr, İncüm, Kubeysin, Ebul'un, Gabasin ve Havas oymakları bu aşirete bağlıdır.

⁶⁷ Elbu Şaban aşiretine bağlıdır.

⁶⁸ Az sayıda olan el-Hileyfet, Fed'an ve Ruvale aşiretleri bu kabileye bağlıdır.

⁶⁹ Elbu Şaban aşiretine bağlıdır.

⁷⁰ Elbu Şaban aşiretine bağlıdır.

⁷¹ Cuburi aşiretine bağlıdır.

Mücedme: Kilis, Elbeyli, Nurdağı, Oğuzeli, Nizip

Naim⁷²: Şehitkâmil, Nizip, Karkamış, Oğuzeli, Nurdağı, Elbeyli, Kilis, Musabeyli

Veled Ali⁷³: Kilis, Oğuzeli, Şahinbey

Yukarıdaki liste nihai bir liste olmayıp bu liste hakkında söz konusu aşiret ve kolları ile sözlü tarih çalışmaları devam etmektedir. Aynı şekilde şifahen elde edilen bilgilerin de yerinde gidilip teyit edilmesi, çalışmanın doğruluğu açısından önem arz etmektedir. Bölgede nüfusça az olsun çok olsun aşiretlerin bu kadar çeşitli olmasının muhtemelen iki sebebi vardır: Birincisi bölgenin bir geçiş güzergâhı üzerinde olması, ikincisi ise bulunduğu bölgede sorun yaşayan ailelerin bölgeyi bir sığınak gibi görmeleridir. Aile hikâyelerine baktığımızda çoğunluğu buldukları yerde yaşadıkları sorunlar sebebiyle Kilis ve Antep bölgesine göç ettiklerini bildirmişlerdir.

Antep ve Kilis Araplarının Sosyoekonomik ve Sosyokültürel Durumu:

Türkiye'nin güneydoğusunda yer alan Gaziantep ve Kilis illeri Güneydoğu Anadolu bölgesinin Orta Fırat bölümünde yer almaktadır. Gaziantep'in Nurdağı ve İslahiye ilçeleri ile Kilis'in Musabeyli ve Polateli ilçeleri Akdeniz bölgesinde yer almaktadır. 2. 164.134 nüfuslu Gaziantep'in yüzölçümü 6.803 km²⁷⁴ iken, 155.179 nüfuslu Kilis ili 1.412 km²'lik⁷⁵ bir alanı kaplamaktadır. Gaziantep'te bulunan önemli ırmaklar Merzimen Çayı, Sacır Nehri ve Nizip Çayıdır. Bölgede Sacır nehri ve havzasında Arap nüfusu yoğundur. Kilis ilinin önemli akarsuları; Afrin Çayı ve Sinnep suyudur. Yörenin genel etnik kimliği Türk, Kürt, Arap ve Çerkezlerden oluşmaktadır. Yörede hâkim dil Türkçe olmakla beraber Arapça ve Kürtçe de konuşulmaktadır.

Yörede kırsalda yaşayan ya da kırsal kökenli olan Araplar, Türkler ve Kürtler ile hemen hemen aynı sosyo ekonomik yapıya sahiptir. Göçebe hayattan, önce yarı göçebe hayata, sonrasında tamamen yerleşik düzene geçen Arap aşiretleri küçükbaş hayvancılık ve tahıl ziraatı ile uğraşmışlar, yerleşik düzene geçtikten sonra da bu faaliyetlerini sürdürmüşlerdir. Bölgede özellikle fıstık ve zeytin tarımının yaygınlaşması ile tahıl üretimine ayrılan tarlaların sayısı azalmış, bu da tahıl üretiminin düşmesine sebep olmuştur. Ekilecek arazilerin azalması geçim olarak küçükbaş hayvancılığın azalmasına sebep olmuş ve yöre halkı sadece evinin ihtiyacını karşılamak üzere büyükbaş hayvancılığa dönmüştür. Azalmakla birlikte sınıra yakın bölgelerde nakliye işi ile de uğraşan aileler olmuştur. Nakliye işi genelde eskiden kervan işi ile uğraşan ailelerin ata mesleği mahiyetindedir. Tarımda sanayileşmeden önce Türkmenler ve Kürtler gibi kapalı bir toplum olan Araplar, tarımda sanayileşme ile iş gücünün azalması, nüfus artışı ile toprakların azalması gibi sebeplerden ötürü şehirlere göçmeye başlamış, şehirde sanayi ve ticaret gibi farklı sektörlerde çalışmışlardır. Araplar arasında eğitim seviyesinin artması ile farklı meslek gruplarına giren Arap nüfusu da olmuştur. Bugün siyasette, askerî alanda, tıpta, akademi ve diğer birçok kamu alanlarında Arap kökenli Türk vatandaşlarımızı görmek mümkündür.

Antep ve Kilis bölgesinde Arapların yaşadıkları muhiti ele aldığımızda Türkmen, Arap, Kürt olsun müşterek bir kültüre sahiptir. Her yerde olduğu gibi bölgemizde de kültürel

⁷² Bu aşiretin yörede mevcut olan oymakları: el-Muteyre, es-Seleme ve el-Bedr'dir.

⁷³ Aneze kabilesine bağlıdır. Bu aşiretin üyeleri Maraş Aslanbey çiftliğinde de ikamet etmektedirler.

⁷⁴ Özgür Ansiklopedi (Wikipedia), "Gaziantep (İl)" (Erişim 17.03.2026).

⁷⁵ Wikipedia, "Kilis (İl)" (Erişim 17.03.2026).

yozlaşma olduğu gibi bazı adetler evrilerek günümüze gelmiştir. Örneğin düğün adetleri; hemen hemen bir hafta sürerken şimdi aynı adetler düğün salonlarında 3 saate sığdırılmıştır. Köyden kente göçün az olduğu ve şehirle ilişkinin sınırlı olduğu dönemlerde, kültürel öğeler daha canlı bir biçimde varlık göstermekteydi. Yörede müşterek bir kültür olmasına rağmen, gerek Türkmenlerin gerekse Kürtlerin, daha önce Arap ağırlıklı nüfusun bulunduğu bölgelerden kültürel etkileşim yoluyla getirdikleri kültürel unsurların içinde, baskın bir Arap kültürü hâkim olmuştur. Bu etkiyi, oda kültürü, giyim-kuşam, yeme-içme alışkanlıkları, ağızsız dil özellikleri, dövme geleneği gibi somut ve soyut kültürel öğeler üzerinde gözlemlemek mümkündür.

Kültürün asıl taşıyıcıları kadınlar olduğundan, giyim-kuşam unsurlarında değişim en son kadınlarda ortaya çıkmıştır. Kültürün henüz yozlaşmadığı dönemlerde, etnik kökenleri ne olursa olsun erkekler 'fistan' veya 'zubun' olarak adlandırılan entariyi giyer; başlarına ise 'merkeziyet' (beyaz) veya 'cemdane' (kırmızı-beyaz) üzerine 'bürüme' (igal) adı verilen siyah halkayı takarlardı. Kadınların elbisesi ise 'üç etek' olarak anılan, esasen Türkmen kökenli olmakla birlikte yörede Arap tesiriyle biçim değiştirmiş 'zubun' veya 'köylü elbisesi'dir. Bunların yanı sıra, oda kültürü, misafir ağırlama, mırza ikramı ve evlenme adetleri gibi kültürel öğelerde de Arap kültürünün belirgin etkisi görülmektedir. Yöre halkını oluşturan Türkmen ve Kürtler, bu tesirin Araplardan kaynaklandığını kabul etmektedir.

Yörede hâkim dilin Türkçe olduğu daha önce belirtilmişti. Şu ana kadar tespit edildiği kadarıyla yörede Arapçanın konuşulduğu köyler arasında Kilis; Kapdeğirmeni, Çıldıroba, Dölek köylerini sayabiliriz. Bunun haricinde kendini Arap olarak tanımlayan ve mutlaka bir aşirete mensup olan Araplar içinde tek tük yaşlılar tarafından Arapça bilinse de gündelik hayatta bilenler tarafından bu dil kullanılmamaktadır. Urfa, Antakya ve Mardin gibi Arapçanın muhafaza edilmemesinin politik ve sosyal birtakım sebepleri vardır. Sosyal sebepleri arasında öncelikle Arapların yoğun bir Türkmen nüfusun içinde yaşaması gösterilebilir. Ayrıca Türkler, Kürtler ve Araplar arasında evlilikler yoluyla yoğun bir akrabalık ilişkisi olması da dilin unutulma sebepleri arasındadır. Yörede konuşulan insanlara, Arapçayı neden öğrenmedikleri sorulduğunda, annelerinin Arap olmaması önemli bir sebep olarak gösterilmiştir. Arapça bildikleri hâlde çocuklarına Arapça öğretmemelerinin başlıca nedenleri arasında ise dönemin sosyal ve siyasi koşulları ile o dönemdeki Arap algısı önemli bir rol oynamıştır. Zira yöre halkı ile yapılan görüşmelerde, çocuklarına Arapça öğretmeme gerekçesi olarak, onların ileride sıkıntı yaşamalarından duyulan endişe öne çıkmıştır. Bu bağlamda, siyasi etkenlerin başında erken Cumhuriyet döneminde temelleri atılan ulusal kimlik inşası ve bu inşa etrafında şekillenen algının, Türk asıllı olmayan vatandaşlar üzerindeki etkisi yer almaktadır. O dönem Antep'te entelektüellere göre Türklüğün kalesi olan Antep şehri ve halkı için tüm kötü ya da öteki olan şey Araplarla ilişkilendirilmiştir. Bu görüşe göre Antep Türklüğü, Araplardan gelen her türlü fiziki ve kültürel müdahaleye karşı koymuştur⁷⁶. Hâlbuki Antep savunmasında, güneydeki Arap kuvayimilliyesi Fransızları oldukça meşgul etmiş ve Antep'in işgali sırasında Fransızların kenti tamamen ele geçirmeye odaklanmalarını zorlaştırmıştır. Tilbaşar köyünde ikamet eden Damalha aşireti mensubu Fayat Ağa, beş yüz atlı çetenin iâşesini üç ay boyunca köyünde sağlamıştır. Muvali el-Hanfur aşiretinin şeyhi Kahtan es-Satlo da Fransızlara karşı mücadele vermiştir. Bunun dışında, Tay el-Hasen aşireti eş-Şuyuh oymağından Ali Rıza Aksoy, gösterdiği yararlılığın yanı sıra köyünün Suriye'de Fransız işgali altında kalmasını kabul etmemesi sebebiyle, köyünün karşısına bugünkü Türkyurdu köyünü kurmuş ve köyün adı bizzat Gazi Mustafa Kemal Atatürk tarafından verilmiştir. Günümüzde Gaziantep merkezinde ikamet eden ve aşiret ile kırsal bağları bulunmayan bazı Hadari Arap aileleri örnek olarak gösterilebilir. Bu aileler, köy veya kırsaldan gelmemiş, doğrudan Halep şehir merkezinden

⁷⁶ Karadağ, "Antep Şehir Savunması ve Cumhuriyet Dönemi Gaziantep Şehir Kimliğinin İnşası", 324.

Gaziantep'e göç etmiş olup, geldikleri yer ile bağlantılarını tamamen yitirmiştir. Sahada yapılan gözlemler, bu ailelerin çoğunlukla ekonomik ve sosyal nedenlerle şehir merkezine yerleştiğini ve aşiret veya köy ile herhangi bir toplumsal bağlarının bulunmadığını ortaya koymaktadır. Bu durum, göçün toplumsal yapı ve kültürel aktarım üzerindeki etkilerini anlamak açısından önemli bir göstergedir. Ayrıca erken Cumhuriyet döneminde Türkiye vatandaşlığına kabul edilerek Türkiye'nin muhtelif vilayetlerine iskân edilen aileler de mevcuttur. Bu ailelerden Antep'e de iskân edilen aileler olduğunu belgeler sayesinde biliyoruz. 13/01/1964 tarihinde 1312 sayılı kanunun 5. ve 6. maddelerine göre 76 kişinin Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığına alınması neticesinde Cerabluslu Ahmet oğlu Meçhan, Öztürk soy ismi ile Gaziantep'e iskân edilmiştir⁷⁷.

Bölgede 1927-35 ve 1965 sayımlarına göre anadili olarak Arapçayı belirtenlerin sayısı hakkında şunları söyleyebiliriz: Öncelikle, yörede her Arap Arapça bilmediği için bu nüfus sayımlarında elde edilen rakamlar yöredeki Arap nüfusunu vermemektedir. Fakat bu veriler yöredeki Arapçanın bize seyrini göstermesi bakımından kıymetlidir. Ayrıca bu yıllarda yapılan nüfus sayımlarında Kilis idareten Gaziantep'in kazası durumunda olup değerlendirme dâhilindedir. 1927 nüfus sayımına göre Gaziantep'te Arapça bilenlerin sayısı 3.544 kişidir⁷⁸.

O dönemde Gaziantep'in kırsalı ile beraber genel nüfusu 213.546 olup Arapça bilenlerin toplam nüfusa nispeti % 1.65'tir. Genel nüfusun 283.506 olduğu 1935 senesi nüfus sayımında Arapça bilenlerin sayısı 3.595 kişidir⁷⁹. Arapça bilenlerin toplam nüfusa nispeti % 1.26'dır. Son olarak 1965 nüfus verilerine göre 511.026 nüfuslu Gaziantep vilayetinde Arapça bilenlerin sayısı 885 kişidir⁸⁰. Bu sayının genel nüfusa nispeti % 0.17'dir. Görüldüğü gibi Arapça bilenlerin sayısında ciddi bir düşüş yaşanmıştır. Sahadan elde ettiğimiz malumata göre Gaziantep ve Kilis yöresinde Arapların takribi nüfusu 50.000 kadardır. Bugünkü genel nüfusa göre Gaziantep ve Kilis nüfusunun % 2.15'ni Arap kökenli vatandaşlarımız oluşturmaktadır.

Yörede bulunan Arap nüfusun tamamı Sünni Müslümandır; bu nüfusun çoğunluğu Hanefi mezhebine, kalan kısmı ise Şafii mezhebine mensuptur. Genellikle dindar bir görünüm sergileyen yerli Araplar, tarih boyunca siyaseten sağ görüşlü olmuş ve devlet yanlısı bir tavır benimsemişlerdir. Araplar, alt kimlik düzeyinde kendilerini Arap olarak ve bağlı oldukları aşiretin mensubu olarak tanımlamakta, üst kimlik düzeyinde ise Türkiye Cumhuriyeti'nin bir ferdi olarak görmektedir.

Bu bağlamda, bazı Arap aşiretleri dernekleşme faaliyetlerinde bulunmuştur. Yörede Damalha, el-'Un ve Hileyset aşiretlerinin dernekleşme girişimleri olmuş, ancak bu girişimlerin sürdürülebilirliği açısından başarı sağlanamamıştır. Günümüzde ise Ceys, Elbu Acuz ve Omeyrat aşiretlerinin dernekleri faaliyettedir. Elbu Acuz aşiretinin derneği 'Hazale Derneği' olarak adlandırılmıştır; bu adlandırma, aşiretin bağlı olduğu Hazale kabilesi ile Arap coğrafyasında bu isimle anılmasından kaynaklanmaktadır. Elbu Acuz ismi, aşiretin Suriye'de bilinen adıdır ve aşiretin büyük çoğunluğu hududun bu tarafında yer almaktadır. Ceys ve Hazale derneklerinin merkezi Gaziantep'te, Omeyrat derneğinin merkezi ise Kilis'tedir. Ayrıca, Naim aşireti de dernekleşme girişimlerini sürdürmektedir.

⁷⁷ Cumhuriyet Arşivi (BCA), Kararlar Daire Başkanlığı [30-18-1-2], No. 175-2-10.

⁷⁸ Mustafa Köse, *1927 Nüfus Sayımı ve Sonuçlarının Değerlendirilmesi* (Afyonkarahisar: Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010), 163.

⁷⁹ T.C. Başbakanlık İstatistik Genel Direktörlüğü *Genel Nüfus Sayımı 20 İlkteşrin 1935, Gaziantep Vilâyeti* (İstanbul: Hüsnütabiat Basımevi, 1937), 4.

⁸⁰ *Genel Nüfus Sayımı İdari Bölünüş 24.10.1965*, (Ankara: Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, 1968), 184.

Sosyal medya platformlarında Naim, Ceys, Damalha, Muvali, Hıleyset ve Tay aşiretlerine ait Türkiye geneli gruplar mevcuttur. Bu gruplar, yalnızca akraba aşiret mensuplarının birbirleriyle iletişimini sağlamakla kalmayıp, aynı zamanda kültürel kimliklerini ve toplumsal aidiyetlerini dijital ortamda sürdürmeyi, deneyim ve geleneklerini paylaşmayı, etkinlik ve dernek faaliyetlerini organize etmeyi hedeflemektedir. Böylece, fiziki olarak farklı bölgelerde yaşayan aşiret mensupları arasındaki bağlar güçlendirilmekte ve aşiret kimliği modern mekânlarda yeniden üretilebilmektedir.

Sonuç:

Bu çalışma, Gaziantep ve Kilis bölgesinde yaşayan Arap topluluklarının tarihî kökenlerini ve sosyolojik yapılarını inceleyerek bölgenin demografik tarihine dair önemli bazı sonuçlara ulaşılmış ve sağlamıştır. Gaziantep-Kilis havzası tarih boyunca Bilâdü'sh-Şâm ve Cezire coğrafyası ile güçlü bağlar kurmuş olup bu durum Arap aşiretlerinin bölgeye farklı dönemlerde yerleşmesine zemin hazırlamıştır. Antik çağdan itibaren Sami göçlerinin etkisi altında kalan bölge, İslâm fetihlerinden sonra Arap kabilelerinin yoğun biçimde bulunduğu bir sahaya dönüşmüştür. Ortaçağ ve erken İslâm döneminde Kilâb, Ukayl, Süleym ve Nümeyr gibi kabilelerin Cezire ve Kuzey Suriye havzasındaki varlığı, Gaziantep ve Kilis çevresinin Arap aşiret hareketliliği açısından önemli bir geçiş sahası olduğunu göstermektedir. Osmanlı dönemine gelindiğinde ise Halep vilayetine bağlı idari yapı içerisinde yer alan bu bölge, hem göçebe aşiretlerin yaylak-kışlak sahası hem de yerleşik nüfusun bulunduğu bir sınır havzası olarak dikkat çekmektedir. Tahrir defterleri, şer'iyye sicilleri ve vilayet salnameleri gibi arşiv kaynakları, bölgede farklı Arap aşiretlerinin varlığını açıkça ortaya koymaktadır.

Özellikle 18. ve 19. yüzyıllarda meydana gelen aşiret hareketleri ve Osmanlı iskân politikaları, bölgenin nüfus yapısının şekillenmesinde belirleyici olmuştur. Aneze ve Şammar gibi büyük kabilelerin Suriye çölünden kuzeye doğru ilerlemesi, bu aşiretlerin önünde bulunan bazı Arap gruplarının daha kuzey bölgelere yönelmesine yol açmıştır. Aynı dönemde Osmanlı Devleti'nin güvenlik ve iskân politikaları çerçevesinde Türkmen aşiretlerinin Barak ovasına yerleştirilmesi, bölgede Arap, Türkmen ve Kürt toplulukları arasında yeni sosyal ilişkilerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bu süreçte aşiretler arası rekabet ve çatışmalar yaşanmakla birlikte zamanla akrabalık bağları ve ittifaklar yoluyla yeni bir toplumsal denge oluşmuştur.

Araştırma kapsamında elde edilen saha verileri, Gaziantep ve Kilis'te yaşayan Arap aşiretlerinin büyük ölçüde Halep, Rakka ve Münbiç havzasındaki aşiretlerle tarihî ve akrabalık bağlarını koruduğunu göstermektedir. Elbu Şaban, Beni Said, Muvali, Ceys ve Damalha gibi aşiretler hem Türkiye tarafında hem de Suriye kırsalında varlıklarını sürdüren geniş aşiret ağlarının parçalarıdır. Bu durum bölgedeki Arap nüfusunun sınırların çizilmesinden çok önce oluşmuş tarihî bir yerleşim düzeninin devamı olduğunu göstermektedir.

Cumhuriyet döneminde sınırların kesinleşmesi ve göçebe hayatın sona ermesiyle birlikte bu aşiretlerin önemli bir kısmı yerleşik hayata geçmiş ve modern idari yapı içerisinde yeni bir toplumsal konum kazanmıştır. Buna rağmen aşiret kimliği, akrabalık ilişkileri ve sözlü tarih gelenekleri bölgedeki Arap topluluklarının sosyal hafızasında önemli bir yer tutmaya devam etmektedir. Günümüzde hızlı kentleşme, sanayileşme ve iç göç süreçleri bu geleneksel yapıları önemli ölçüde dönüştürse de aşiret aidiyeti ve kültürel kimlik hâlâ yerel toplumsal ilişkiler üzerinde belirleyici olmaya devam etmektedir.

Sonuç olarak Gaziantep ve Kilis bölgesindeki Arap toplulukları, Anadolu ile Bilâdü'sh-Şâm arasında yüzyıllar boyunca süregelen tarihî etkileşimin canlı bir örneğini temsil

etmektedir. Bu topluluklar, bölgenin çok kültürlü demografik yapısının önemli unsurlarından biri olup tarihî kökenleri, göç hareketleri ve toplumsal örgütlenmeleri bakımından Güney Anadolu'nun sosyal tarihini anlamada önemli veriler sunmaktadır. Arşiv belgeleri ile saha araştırmalarının birlikte değerlendirilmesi sayesinde bu çalışma, Türkiye'deki Arap toplulukları üzerine yapılan araştırmalara yeni veriler kazandırmakta ve bölgenin yerel tarih yazımına katkı sağlamaktadır.

Kaynaklar:

Arşiv Kayıtları

397 Numaralı Halep Livâsı Mufassal Tahrîr Defteri (943-1536). nşr. Ahmet Özkılınç vd. Ankara: T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayın Nu:109, 2010.

ATASE, Milli Savunma Bakanlığı Askeri Arşivi [110-9-1-11]. No. 35-0-70.

BCA, Cumhuriyet Arşivi. Kararlar Daire Başkanlığı [30-18-1-2]. No. 175-2-10.

Belazurî. Fütuhu'l-Büldan, çev. Mustafa Fayda. İstanbul: Siyer Yay., 2000.

BOA, Osmanlı Arşivi. Meşihat Defterleri [MŞH.ŞSC]. No. 4805.

BOA, Osmanlı Arşivi. Meşihat Defterleri [MŞH.ŞSC]. No. 4806.

BOA, Osmanlı Arşivi. Meşihat Defterleri [MŞH.ŞSC]. No. 4957.

BOA, Osmanlı Arşivi. Nüfus Defterleri [NFS.d.]. No. 3724.

BOA, Osmanlı Arşivi. Tapu Tahrir Defterleri [TT.d.]. No. 184.

BOA, Osmanlı Arşivi. Tapu Tahrir Defterleri [TT.d.]. No. 496.

BOA, Osmanlı Arşivi. Tapu Tahrir Defterleri [TT.d.]. No. 501.

BOA, Osmanlı Arşivi. Tapu Tahrir Defterleri [TT.d.]. No. 451.

BOA, Osmanlı Arşivi. Yıldız Esas Evrakı [YEE]. No. 37, Gömlek No. 46.

Kaynak Yayınlar

Abraham, Marcus. Modernliğin Eşiğinde Bir Osmanlı Şehri Halep. çev. Mehmet Emin Baş. İstanbul: Küre Yay., 2014.

Athamina, Khalil. "Emevî Hilafeti Döneminde Arap İskânı". çev. Saim Yılmaz. Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 2 (2000), 203-226.

Aydın, Suavi. "Baraklar: Antep'in İskân Halkı", "Ta Ezelden Taşkıdır..." Antep, ed. Mehmet Nuri Gültekin. İstanbul: İletişim Yay., 2011.

Ball, Warwick. Arabistan'dan Öteye, çev. Ahmet Aybars Çağlayan. İstanbul: Ayrıntı Yay., 2009.

Canbakal, Hülya. 17. Yüzyılda Ayntâb. İstanbul: İletişim Yay., 2009.

Genel Nüfus Sayımı İdari Bölünüş 24.10.1965. Ankara: Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, 1968.

Gültekin, Mehmet Nuri. "Antep İngesinin Zaman İçindeki Dönüşümü", "Ta Ezelden Taşkındır..." Antep, ed. Mehmet Nuri Gültekin. İstanbul: İletişim Yay., 2011.

Hasırcızade Mustafa Fehim Efendi, Risâle fi Ta'rîf-i Kazâ-i Ayntâb, (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 1881) 3a.

Karadaş, Yücel. "Antep Şehir Savunması ve Cumhuriyet Dönemi Gaziantep Şehir Kimliğinin İnşası", "Ta Ezelden Taşkındır..." Antep. ed. Mehmet Nuri Gültekin. 293-331. İstanbul: İletişim Yay., 2011.

Kazıcı, Özgür. "Antep-Kilis Kırsalında Konuşulan Arap Lehçesinin Tanıtımı ve Biçimbilgisi Hakkında Genel Bir Değerlendirme", Türkiye'de Konuşulan Arap Dialektleri, ed. Yaşar Acat. 89-106. İstanbul: Akdem Yay., 2018.

Kazıcı, Özgür. "Diyâr-ı Mudar bölgesine Yapılan Sami Göçleri (MÖ 13. Yüzyıl-MS 8. Yüzyıl Arası)". Arilus 12 (2023), 12-20.

Kazıcı, Özgür. "Gaziantep Yer İsimleri Etimolojisi Doliche'den Ayntâb'a, Ayntâb'dan Gaziantep'e". Gaziantep Bellek Dergisi 1 (2023), 6-17.

Eroğlu, Cengiz vd., Osmanlı Vilayet Salnamalarında Halep. Ankara: TİKV, 2007.

Kehhâle, Ömer Rızâ. Mucem Kabâ'ilü'l-Arab. Beyrut: Müessesetü'r-risâletü Nâşirûn, 2011.

Koçak, Zülfiye. Ayntab Şehri'nin Sosyal ve Ekonomik Yapısı (1600-1650). Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2010.

Kopar, Metin. "Antep Literatüründe Seyahat Anlatıları", Gaziantep Üniversitesi Ayıntab Araştırmaları Dergisi 3/1 (2020), 11-24.

Köse, Mustafa. 1927 Nüfus Sayımı ve Sonuçlarının Değerlendirilmesi. Afyonkarahisar: Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010.

Küçükbaşçı, Mustafa Sabri. "Mudar (Benî Mudar)". Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi 30/356-358. Ankara: TDV Yayınları, 2020.

Mızrak, Remzi. "Seyyah II. Benjamin'in Notlarında Kilis, Antep, Urfa ve Çevresi", Arulis 14 (2023), 76-81.

Öğüt, Tahir. 18-19. YY.'da Birecik Sancağında İktisadi ve Sosyal Yapı. Ankara: TTK, 2013.

Özbaş, Ömer. İlbeyli Türkmenleri Arasında. Gaziantep: CHP Basımevi, 1939.

Özlu, Zeynel. Nizip Savaşı. Gaziantep: Şehitkamil Belediyesi Kültür Yay., 2021.

Özlu, Zeynel. Hz. Ömer Fetihlerinden 2. Abdülhamid'e Bir Ulu Şehir: Ayıntâb. Gaziantep: Şehitkamil Belediyesi Yay., 2023.

T.C. Başbakanlık İstatistik Genel Direktörlüğü Genel Nüfus Sayımı 20 İlkteşrin 1935, Gaziantep Vilâyeti, İstanbul: Hüsnütabiat Basımevi, 1937.

Tokuş, Ömer. Hamdanîler. Şanlıurfa: Harran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2006).

Tokuş, Ömer. Ukaylîler'in Siyasî Tarihi. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2013.

Turun, Veysi. Birinci Asırda Güney Arap Kabilelerinin İlk Siyasî Oluşumlardaki Rolü. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.

Uzun, Türkan. "Osmanlı Döneminden Günümüze Adliye Kurumları Tarihçesi, Mimarisi ve Bir Örnek: Gaziantep Eski Hükmet Konağı ve Adliye Binasının Yeniden İşlevlendirilmesi Kültür ve Sanat Merkezine Dönüşüm Süreci ". *Online Journal of Art and Design* 7/5 (2019), 164-210.

Yakar, Halil İbrahim. II. Abdülhamit Albümünde Ayıntab, Rumkale ve Halfeti (Gaziantep: Şehitkamil Belediyesi Kültür Yayınları, 2015), 30.

Yalman, Ali Rıza. Cenupta Türkmen Oymakları, Ankara: Kültür Bakanlığı Yay., Cilt: 1, 1977.

Yargıcıl, Süleyman Faruk. Türkiye'nin Sıhhi ve İçtimai Coğrafyası Gazi Ayıntâb Vilâyeti. İstanbul: Hilal Matbaası, 1926.

Yılmaz, Faruk. 151 Numaralı (H. 1299-1301/M. 1882-1884) Ayntab Şer'iyye Sicili'nin Transkripsiyonu Ve Değerlendirmesi. Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi 2007.

İnternet Kaynakları:

Wikipedia, Özgür Ansiklopedi. "Gaziantep (İl)". Erişim 17.03.2026.
[https://tr.wikipedia.org/wiki/Gaziantep_\(il\)](https://tr.wikipedia.org/wiki/Gaziantep_(il))

Wikipedia, Özgür Ansiklopedi. "Kilis (İl)". Erişim 17.03.2026.
[https://tr.wikipedia.org/wiki/Kilis_\(il\)](https://tr.wikipedia.org/wiki/Kilis_(il))

Extended Abstract:

The provinces of Gaziantep and Kilis, located in the southern part of Türkiye along the Syrian border, have historically constituted a transitional zone between Anatolia and Bilâd al-Shâm. Due to their geographical position, these regions functioned for centuries as an important corridor of migration, settlement, and cultural interaction between northern Syria and southeastern Anatolia. Throughout different historical periods, various ethnic and tribal communities settled in this area, forming a complex and multilayered demographic structure. Among these groups, Arab tribal communities represent a significant component of the region's historical and sociological landscape. This study examines the historical origins, settlement processes, and sociological structures of Arab communities living in Gaziantep and Kilis. The research aims to demonstrate that the Arab presence in this region is not merely the result of recent migration movements but rather the outcome of long-term historical processes closely connected with the broader geography of Bilâd al-Shâm and the Jazira region. In this context, the study focuses on the historical development, demographic mobility, and settlement patterns of several Arab tribes that have historically inhabited the region, including Elbu Şaban, Beni Said, Ceys, Naim, Muvali, Tay, Damalha, as well as other tribal groups such as Baggara and related lineages. Historically, the Gaziantep-Kilis basin was integrated into the political, administrative, and economic structures of northern Syria, particularly

during the Ottoman period when the region was administratively connected to the province of Aleppo. The administrative and economic ties established with Aleppo significantly facilitated the movement and settlement of tribal populations across the region. Ottoman policies concerning settlement, taxation, and border security played a decisive role in shaping the demographic composition of the area. Many tribal groups that had previously practiced semi-nomadic pastoralism gradually settled in rural villages and agricultural zones across the region. In order to examine these historical processes, the study adopts an interdisciplinary approach combining historical, sociological, and anthropological perspectives. The research draws upon a wide range of primary and secondary sources. Ottoman archival materials such as *tahrir* registers, population records, *şer'iyye* court registers, and provincial yearbooks provide valuable information about the demographic distribution and administrative status of tribal groups in the region. These archival sources are complemented by fieldwork conducted since 2018, including interviews and oral history accounts collected from local communities. Oral narratives and collective memories preserved among tribal members offer important insights into migration routes, kinship relations, and historical experiences that are not always reflected in written sources. The findings of the research indicate that the Arab tribal communities in Gaziantep and Kilis have historically maintained strong social and kinship connections with tribes inhabiting the wider northern Syrian region, particularly in areas such as Aleppo, Manbij, and Raqqa. These transregional tribal networks reflect the historical continuity of social relations that existed long before the establishment of modern national borders in the twentieth century. Consequently, many tribal families and lineages can still be found on both sides of the modern Türkiye-Syria border. Another important aspect of the study concerns the interaction between Arab tribes and other ethnic communities living in the region. Gaziantep and Kilis have historically been characterized by a heterogeneous demographic composition including Turkmen, Kurdish, and Arab populations. The relationships between these groups have taken various forms, ranging from competition over land and resources to cooperation and alliance through marriage, trade, and shared economic activities. Over time, these interactions contributed to the formation of complex social networks that shaped the cultural and social fabric of the region. During the late Ottoman period and the early years of the Turkish Republic, major socio-political transformations significantly affected the tribal structures of the region. The consolidation of modern borders, the transition from nomadic or semi-nomadic life to sedentary village settlement, and the expansion of centralized state administration gradually transformed traditional tribal organizations. Despite these transformations, tribal identity and kinship ties have continued to play an important role in the social memory and cultural identity of local communities. The research further suggests that the Arab communities of Gaziantep and Kilis should be understood within the broader context of historical mobility across the northern Syrian frontier. Rather than representing isolated or newly arrived populations, these communities form part of a long-standing historical continuum linking Anatolia with the cultural and tribal landscapes of Bilâd al-Shâm. Their historical presence reflects centuries of migration, settlement, and social interaction that shaped the demographic and cultural diversity of the region. Based on archival analysis and field research conducted since 2018, this study contributes to the existing literature by providing new empirical data on the historical development of Arab communities in Gaziantep and Kilis. At the same time, it offers a broader perspective on the historical sociology of tribal settlement and intercommunal relations in southeastern Anatolia. By examining the historical roots and contemporary transformations of these communities, the study highlights the importance of local historical research in understanding the multicultural character of the region. Ultimately, the research aims to shed light on the historical foundations of the social diversity that characterizes Gaziantep and Kilis today. By tracing the historical trajectories of Arab tribal groups and their interactions with neighboring communities, the study contributes to a more comprehensive understanding of the region's demographic history and social structure. In this sense, it also represents a preliminary academic outcome of an ongoing and more comprehensive book project focusing on the historical and sociological development of Arab communities in the region.